

44.0

M-74

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ УКРАЇНИ
ПРИКАРПАТСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені В. СТЕФАНІКА

**МОДЕРНІЗАЦІЯ СИСТЕМИ ОСВІТИ
В УКРАЇНІ НА ЗАСАДАХ НАЦІОНАЛЬНИХ
ТРАДИЦІЙ ТА ЕТНОПЕДАГОГІКИ,
ГУМАНІЗАЦІЇ І ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ,
СВІТОВОГО ДОСВІДУ**

(Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції)

Івано-Франківськ

- 1995 -

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ УКРАЇНИ
ПРИКАРПАТСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені В.СТЕФАНИКА

МОДЕРНІЗАЦІЯ СИСТЕМИ ОСВІТИ
В УКРАЇНІ НА ЗАСАДАХ НАЦІОНАЛЬНИХ
ТРАДИЦІЙ ТА ЕТНОПЕДАГОГІКИ,
ГУМАНІЗАЦІЇ І ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ,
СВІТОВОГО ДОСВІДУ

(Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції)

ЧАСТИНА 1

Максимальний розвиток здібностей та
інтересів дітей і молоді відповідно
до потреб суспільства, завдань гуманізації
та демократизації - основа модернізації
системи освіти в Україні

НБ ІІНУС

627614

Івано-Франківськ
Видавництво "Плай"

- 1995 -

627614 48

1. СТЕЛЬМАХОВИЧ М.Г. - Завідуючий кафедрою народознавства Прикарпатського університету, доктор педагогічних наук, професор, академік АПН України.
2. МОСКАЛЕНКО В.В. - Провідний науковий співробітник Інституту психології АПН України, доктор філософських наук, професор.
- ЦИБА В.Т. - Завідуючий відділом Інституту психології АПН України, доктор філософських наук.
3. ЛЮБАР О.О. - Професор Криворізького педінституту, кандидат педагогічних наук.
4. ПРИХОДЬКО М.І. - Завідуючий кафедрою проблем управління Запорізького університету, доктор педагогічних наук, професор.
- АБДУЛНАСЕР М. (Сірія) - Аспірант кафедри проблем управління Запорізького університету.
5. ПАРПАЛЕЙ І.О. - Професор Українського державного медичного університету, доктор медичних наук.
6. ФЕДОРЕНКО Д.Т. - Кандидат педагогічних наук, доцент кафедри народознавства і національної педагогічної культури Криворізького педінституту.
7. СЕРГБЕВ В.Т. - Доцент кафедри педагогіки Слов'янського педінституту, кандидат педагогічних наук.
- АКИШЕВ С.В. - Кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дошкільної педагогіки і психології Слов'янського педінституту.
8. ТКАЧ В.В. - Кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки і психології Бердянського педінституту.
9. СТУПАРИК Б.М. - Докторант кафедри післядипломної освіти Прикарпатського університету, кандидат педагогічних наук, доцент.
10. АРТЕМОВИЧ Н.В. - Криворізький педінститут.
11. ВАСИТИНСЬКИЙ В.О. - Завідуючий лабораторією психології мас та організацій Науково-практичного центру політичної психології АПН України, кандидат психологічних наук.
12. НЕЧЕТ В.І. - Кандидат фізико-математичних наук, доцент кафедри фізики і методики її викладання Запорізького університету.

Матеріали конференції рекомендовані до друку рішенням Вченої Ради Прикарпатського університету (протокол N 4 від 29 листопада 1994 року).

ВІДПОВІДАЛЬНІ ЗА ВИПУСК:

доктор педагогічних наук, професор ЧЕРПІНСЬКИЙ М.В.,
кандидат педагогічних наук, доцент ГРИЦЮК Б.А.

Прикарпатський університет
ім. Василя Стефаника
БІБЛІОТЕКА
ІНВ. № 527614

13. ПЕНІШКЕВИЧ Д.І. - Завідувач кафедри педагогіки Чернівецького університету, кандидат педагогічних наук, доцент.
СТРУННИКОВА Д.І., ПРОКОП І.С. - Асистенти кафедри педагогіки Чернівецького університету.
14. ГРІНЧЕНКО Г.Ф. - Кандидат педагогічних наук, доцент Житомирського педінституту.
ПАВЛЕНКО В.Д. - Старший викладач Житомирського педінституту.
15. АНДРУШКІВ П.С. - Аспірант кафедри педагогіки Кам'янець-Подільського педінституту.
16. КОВТКО О.С. - Асистент кафедри народознавства і національної педагогічної культури Криворізького педінституту.
17. СТРУННИКОВА Д.І., КОМІСАРИК М.І. - Асистенти кафедри педагогіки Чернівецького університету.
18. ЧЕПІЛЬ М.М. - Кандидат педагогічних наук, старший викладач Дрогобицького педінституту.
19. ФОЛЬВАРОЧНИЙ І.В. - Кандидат педагогічних наук, асистент кафедри педагогіки Чернівецького університету.
20. ТУСТАНОВСЬКА І.І. - Аспірант кафедри методики викладання філологічних дисциплін Запорізького університету.
21. ВАСІРУК В.Ю. - Студент музичного факультету Прикарпатського університету.
СТАСЬКО Б.В. - Кандидат педагогічних наук, доцент кафедри співів і диригування Прикарпатського університету.
22. ТКАЧУК О.В. - Доцент кафедри педагогіки і філології Прикарпатського університету, кандидат педагогічних наук.
23. МАЙБОРОДА Г.Я. - Аспірант кафедри педагогіки і методики виховної роботи Черкаського педінституту.
24. КОВАЛЬ П.М. - Аспірант кафедри педагогіки і філології Прикарпатського університету.
25. ХРУШ О.В. - Студентка педагогічного факультету Прикарпатського університету.

М.Т.Степнякович

УКРАЇНОЗНАВЧА ЕДУКАЦІЯ В НАЦІОНАЛЬНІЙ ШКОЛІ

Слово "едресація" буквальню означає "виведення", "вирощення" /лат.educare - виховувати від ex-ducere-виводжу/. Та й істинна суть справжнього виховання якраз і полягає у формуванні досконалої людини, виведення дитини, яка росте й розвивається, вгору, по висхідній, піднесення її до культурного стану людства.

Українознавство - це система знань про український народ, його походження, мову, територію, суспільні, громадські й родинно-побутові взаємовідносини, історію, державність, особливості господарської діяльності, національний характер, світогляд, психологію, спосіб життя, педагогіку, школу й освіту, матеріальну і духовну геокультуру, релігію, місце та роль у розвитку світової цивілізації.

Потреба спрямування змісту національного виховання /едресації/ у русло українознавства диктується рядом вагомих мотивів. По перше, нагальною потребою відродження і розвитку української педагогічної культури й автентичної педагогіки на Україні. По друге, українознавство стало ниж державною політикою і філософією, науковою системою, що визначає основи освіти, культури, мистецтва, навчання і виховання. По-третє, українознавча едресація орієнтує на здійснення національного виховання через рідну мову й освіту. Термін "едресація" у класичній педагогіці втілює в собі найголовнішу функцію основної школи - олюднення знань, пізнання себе, недопущення національного навігладства і меншевартості.

Едресація українознавча чітко орієнтує виховну діяльність учителя на подолання національного нігілізму, конформізму, бездуховності і фанкуртизму в ім'я утвердження української національної гідності і патріотизму вільних громадян незалежної України, забезпечення виходу українського народу на вселюдські обшири. Вона активізує у виховній роботі школи аспект будівничості, українотворення, формування українського "я".

Якщо врахувати, що дотеперішня школа "подавала речі, які відносяться до пізнання нас, або викривлено, або й зовсім не подавала"/Є.Меланюк/, то українознавча едресація привносить у зміст сучасного виховання те, що найдужче потрібне Україні - введення роботи школи у національне і вселюдське навчально-виховне русло.

Український народ - соціально-етнічна сукупність громадян, які проживають на території Української держави. Основною українського народу є етнічні українці, тобто корінне населення України, а також представники інших націй та етнічних груп, які іден-

тифікують себе з етнічними українцями на терені соціально-політичного, екологічного, культурного життя та менталітету.

У склад українознавства входить весь духовний доробок української нації - українська мова, література, історія, релігієзнавство, філософія, пластичне мистецтво, музика українського народу, господарча діяльність і географія земель, заселених українцями.

Визначний наш педагог В.Пачовський вважав "хребетним стрижнем школи, пройняті національним духом науки українознавства". За його визначенням, завдання шкільного українознавства - прищепити учням гордість за свою національну культуру, що є свідомством нашої рівновартості з державними націями. Школа без українознавства, тобто без свого хребетного стовпа, виховує безхребетну інтелігенцію, яка в хвилі бурі і натиску готова до зміновітства, як безхребетна, схильна до ренегатства не тільки свого народу, але й держави.

Наше провідне завдання - виховати нове покоління, яке змінить пасивність та мінливість через недостачу національного світогляду - на твердість, рівновагу й активність у своїй вірності Українській суверенній державі.

Педагогічне значення едукції українознавства колосальне. "Бо ж пізнати народ значить пізнати людей, що мешкають на певній території, а також пізнати їхнє нинішнє і минуле становище, їхні фізичні й розумові особливості, їхні інститути й економічне становище, їх торговельні відносини й інтелектуальні зв'язки з іншими народами" /І.Франко/.

В.В.Москаленко, В.І.Циба

ДЕЯКІ УМОВИ ТРАНСФОРМАЦІЇ СОЦІАЛЬНИХ ІДЕАЛІВ

Велике місце у вихованні особистості належить суспільним ідеалам, в яких людство об'єктивує загальні оцінки дійсності, цілі діяльності, практичну направленість з точки зору перспектив майбутнього й можливих тенденцій. Особливу роль у цьому процесі відіграють умови трансформації суспільних ідеалів в індивідуальні. На індивідуальному рівні ідеали втілюються в настанови особистості, її переконання. Включаючись в систему феноменів індивідуальної свідомості, ідеал виконує в ній системуутворюючу функцію, визнаючи зміст і направленість свідомості особистості. Саме тому є важливим дослідження умов трансформації суспільних

ідеалів в індивідуальні. Звертаємо увагу на деякі з них.

1. Розглядаючи психологічну структуру ідеалу, а саме такий її елемент як уявлення, його наочно-чуттєву природу, завдяки якій ідеал набуває помітної переконуючої реальності, випливає висновок, що регулятивна функція ідеалу пов'язана в значній мірі з емоційною стороною особистості.

Як зазначається в науковій літературі, з уявленням пов'язуються дві відносно самостійні форми ідеалу: духовно-понятійна і персоніфіковано-образна. Цікавий варіант існування ідеалу в персоніфіковано-образній формі являє собою так звана квазіособистість, яка створюється на певному "людському матеріалі" у вигляді ідеального зразка для освоєння і реалізації в діяльності людей. Так, наприклад, особистість Ісуса Христа справляє великий вплив на суспільне життя і християнську культуру на протязі двох тисячоліть, структуруючи і змінюючи особистості і долю людей, їх погляди, уявлення, почуття. Переконуюча сила такої особистості визначається, зокрема, її наочно-чуттєвою формою, в якій знаходиться втілення конкретно-історичний зміст ідеалу. З цього випливає важливий висновок для практичної виховної роботи, а саме: цінності можуть впливати на поведінку людини в найбільшій мірі тоді, коли вони представлені не абстрактно, а через конкретно-чуттєву ідеальну модель.

Оскільки зміст цієї моделі-образу містить в собі ідею досконалості, зразка, то імперативність ідеалу, що втілена в цій моделі, пов'язана з наявністю в ній певного естетичного елемента. А тому одним з найбільш діючих засобів обґрунтування ідеалу, утвердження його впливу є мистецтво. Саме завдяки мистецтву ідеал може бути не тільки усвідомлений, але й відчутний, пережитий людиною. Якщо ж засвоєваний соціальний досвід не опосередковується духовним відчуттям, то він засвоюється лише поверхово, не стає для особистості внутрішньою спонукальною силою. У зв'язку з цим важливе значення має соціалізація афективної сфери індивіду, формування в нього зрілих соціальних відчуттів, виховання культури відчуттів особистості.

2. Важливим моментом у трансформації суспільних ідеалів в індивідуальні є усвідомлення людиною змісту цих ідеалів. Нечіткість, розпливчатість у вивченні змісту ідеалів позбавляє їх мотиваційної сили, призводить до неадекватної оцінки умов їх реалізації. наприклад, якщо у особистості не буде чіткого уявлення про зміст такого ідеалу як "всебічно й гармонійно розвинута особистість", то цей ідеал не виконуватиме для неї виховної функції. А тому необхідною умовою дієвості ідеалів є їх змістовна визначеність, обґрунтованість.

3. Дієвість ідеалів пов'язана також з узгодженістю їх з реальною дійсністю, з можливостями наявних ситуацій. Неузгодженість ідеалів з реальністю може "спрацювати" негативно. Абсолютизація ідеалу може призвести до так званого "краху ідеалу", викликати такі негативні явища як нігілізм, скептицизм. З цим пов'язаний негативізм підлітків як специфічна форма їх самоствердження. Абстрактні ідеали, відірвані від повсякденності, здатні лише породжувати негативні властивості особистості. Необхідно також привертати увагу до такої важливої умови дієвості ідеалів як необхідність зв'язку кінцевих цілей з проміжними і ближчими цілями-засобами, завдяки яким тільки й можливо реалізувати кінцеву мету. Ігнорування проміжного кільця зв'язку ідеалу і дійсності може негативно позначитись на всьому процесі виховання особистості.

4. Важливою умовою трансформації суспільних ідеалів в індивідуальні є удосконалення організації педагогічної соціальної інституції, створення цілісної системи суспільного виховання, яка здатна була б подолати розбалансування економічних, духовних й адміністративних важелів впливу, які застосовує суспільство з метою формування тих чи інших ідеалів.

О.О. Любар

ВПЛИВ ШКІЛЬНИЦТВА КИЇВСЬКОЇ УКРАЇНИ-РУСІ НА СТАНОВЛЕННЯ ДУХОВНОСТІ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

У науково-педагогічній літературі однобоко висвітлюється вплив християнства на розвиток шкільництва в Київській Україні-Русі. Зокрема однозначно стверджується, що першу школу створено у 988 р. при дворі великого київського князя Володимира.

Аналіз архівних матеріалів, літописів та інших літературних джерел, історичної літератури тощо свідчить про те, що писемність в Україні існувала задовго до прийняття християнства. До наших днів зберігся переказ Кирила про його зустріч у Херсонесі у 863 році з людиною, яка мала Біблію і Євангеліє, написаних українською /руською/ мовою. Вітчизняні вчені М.Грушевський, І.Огієнко стверджують, що школи грамоти були звичайним явищем у дохристиянській Русі. З цієї причини вони не згадуються у "Повісті врем'яних літ", бо літописець зосереджує увагу читача на нових явищах і значних подіях. Такими він називає відкриття у 988 році школи "ученія книжного". Учиння книжне у ті часи здійсню-

вали люди, які володіли грамотою. Таким чином, з 988 року маємо справу з вищою школою, де готувалися діячі держави, церкви, культури, освіти.

Школи ж грамоти були поширеними до прийняття християнства і задовольняли потреби держави в грамотних людях і поширенні елементарної освіти серед тогочасної людності.

З прийняттям християнства освіта набула більш релігійного характеру. Учні виховувалися у дусі християнської моралі. Це дало можливість Київській Русі бути визнаною у середньовічній Європі.

Освіта прирівнювалася до європейських стандартів. У вищих школах середньовіччя вивчалися філософія, граматики, риторика, історія, богослів'я, а також твори Арістотеля, Платона, Сократа, Плутарха, Софокла та ін.

Разом з розвитком шкільництва зароджується оригінальна педагогічна думка. Релігійно-моральна програма формування особистості, розроблена Кирилом Туровським, ідея активної діяльності у формуванні особистості Іларіона, теорія соціального припинення за допомогою виховання, сформульована на сторінках "Ізборника" /1076 р./, ідея виховання молодого покоління у дусі єдності слов'янських народів, що належала Нестору, раціоналістичні ідеї про примат розуму над почуттями Климентя Смолятича та інші лягли в основу української педагогічної культури.

"Слово про закон і благодать" Іларіона, "Повість врем'яних літ", "Повчення Володимира Мономаха", "Слово про похід Ігорів" та інші стали вершиною європейської гуманістичної педагогіки XI - першої половини XII ст. Значення цих творів ще мало досліджене і вони потребують до себе більшої уваги.

Разом з тим, прийнявши християнство, Україна-Русь втратила свій оригінальний шлях розвитку. Народ давньої високої культури, якими були українці до 988 року, політикою князів вимушений цуратися свого минулого, традицій, освіти і культури. Князі, церква нещадно переслідували все те, що було пов'язане з попереднім віруванням. Своє, рідне стало вважатися недосконалим, презреним. Державною мовою, мовою церкви стала староболгарська, яку принесли в Україну візантійські священослужителі та книги, написані тією мовою.

Рідна мова не допускалася до церкви, школи, державної служби тощо. Поступово людності прищеплювалися почуття неповновартності, ущербності перед грецьким, болгарським, що привело до небувалого у світі явища - на рідній землі сіються зерна нігілізму, відразі від рідного. А це несло бездуховність.

І як би не поширювалося християнство, як би не намагалися київські князі утримати Київську Україну-Русь у єдності - її до-

ля була визначеною. Людям, які були вражені хворобою неповноцінності, проти яких було здійснене насильство, духовне спустошення, була байдужа доля імперії. Вона тріщала з усіх боків, а татари-монголи лише прискорили її розпад.

Отже, держава, яка здійснює геноцид проти свого народу, забороляє його мову, нищить культуру, насильно нав'язує нову релігію, спосіб життя тощо - не є довговічною, вона змирає, а разом з нею посилюється деморалізація суспільства.

Духовне відродження народу можливе тільки завдяки національній школі, в якій виховуються юні громадяни - продовжувачі культурно-історичних традицій батьків, дідів і прадітів, творці матеріальних і духовних цінностей, будівничі й оборонці рідної Батьківщини. Досвід Київської України-Русі вчить: без існування національної школи народ позбавлений майбутнього.

М.І.Трихубко, М.Абдуласер

КОЗАЦЬКА ПЕДАГОГІКА ЯК ФЕНОМЕН УКРАЇНСЬКОЇ ТРАДИЦІЙНОЇ ЕТНОПЕДАГОГІКИ

Епоха козацтва створила багатогранну, глибоку духовність, що стала гордістю та окрасою української національної культури. Її освітньо-виховний, емоційно-естетичний потенціал покладений в основу всієї української національної системи виховання. Козацтво було, в кращому розумінні цих понять, аристократією національного духу, високоморальною елітою своєї нації. Палкий український патріотизм козаків був могутнім стимулом до державотворчого і незалежного життя.

Запорізьке козацтво - гордість української нації. Недарма іноземці часто називали українців "козацькою нацією".

Зміст, ідейно-моральний та емоційно-естетичний потенціал козацької виховної мудрості втілюють у собі національну психологію, характер, світогляд, правосвідомість, мораль та інші компоненти духовності народу.

Провідні ідеї козацького руху /свобода і незалежність України, непорушність прав людини і народу, свобода особистості, народовладдя та ін./ були найважливішими в національній системі освіти та виховання. Педагогічна мудрість козаків сприяла зміцненню української системи виховання: виникали перші українські академії /Острозька-1576 р., КиєвоМогилянська-1615 р./, що стали визначними центрами розвитку вищої освіти, науки і культури України, усіх східнослов'янських земель.

Аналогу козацьким і січовим школам у світі нема. У цих навчально-виховних закладах панував волелюбний дух козацтва. Всі вихованці разом із батьками, педагогами брали активну участь у впровадженні в життя народних традицій, звичаїв та обрядів. Як окремий напрям розвивалося фольклорне виховання, серцевиною якого були пісні, думи, легенди, перекази, балади, прислів'я, приказки про козаків, їх героїчну боротьбу проти чужоземних загарбників.

Козацька педагогіка дає самобутнє трактування статусу насамперед батька в навчанні та вихованні дітей. У часи національно-виховних знагань слово і позиція батька - це поклик століть, голос совісті предків, від яких естафета вільного життя передається його синам й онукам. Батько формував у сина твердість, витривалість уміння долати будь-які життєві труднощі, незламність, цілеспрямовано загартовував його тіло, виховував мужній характер, лицарські якості.

Козацька сім'я відзначалася рівноправністю чоловіка і жінки, духовними традиціями. Усвідомленням матір'ю необхідності захисту України від чужоземних загарбників, виживання в тяжких, почасти екстремальних умовах (під час визвольної війни, повстання, проживання в прикордонній смузі та інш.) обумовлювало те, що вона формувала у своїх синів мужність, твердість і рушучість, інші волюві якості характеру.

Сімейні виховні традиції, зокрема батьківські, продовжували досвідченні козаки у школі джур. Від своїх наставників джури переймали науку жити і перемагати в експериментальних умовах, високе військове мистецтво.

Козацька виховна мудрість плекає обумовлений конкретно-історичними обставинами тип українця, який свято береже традиційні родинні загальнонаціональні цінності.

Тільки країна з великим історичним досвідом розвитку освіти і виховання, захисту прав і свобод особистості та всього народу могла породити таке надзвичайне явище, як Конституція Пилипа Орлика /1710 р./ - унікальний феномен європейської та світової державної і правозахисної думки.

Оволодіваючи козацькою духовністю, підростаючі покоління української молоді заперечували рабську психологію, втрату людиною самостійності та гідності, слабодухість, пасивність, невіру у власні сили. В духовному житті молоді козацька педагогіка відводила особливу роль лицарській честі та лицарській звитязі.

Пошук шляхів впровадження козацької педагогіки - вимога часу.

ГУМАНІТАРИЗАЦІЯ ОСВІТИ В МЕДИЧНИХ ЗАКЛАДАХ ЯК ОСНОВА
НАЦІОНАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ МЕДИЧНОЇ ЕЛІТИ УКРАЇНИ
XXI СТОРІЧЧЯ

В національній програмі "Освіта XXI сторіччя" чітко сформульовані основні положення реорганізації освіти в Україні. Велику кількість часу відводиться в шкільний період навчання на гуманітарну освіту. Це традиційний і психо-фізіологічно обґрунтований підхід.

Однак, відомо, що завершення формування особистості молодої людини проходить в післяшкільний - вузівський період навчання.

Якраз на цей час випадає відповідальність формування устремлень, остаточного вибору професії, особистісної позиції в суспільстві. Ось тому виникає потреба в реорганізації вузівського періоду освіти майбутнього молодого фахівця. Якщо в гуманітарно спрямованих вузах молода людина має всі можливості для свідомого завершення своєї освіти і формування власного світогляду, то студентам негуманітарних вузів, на жаль, це зробити значно складніше. Це викликано тим, що лівова частка навчальної програми належить фаховій освіті. А після відміни партійного контролю над ідеологічною освітою та вихованням гуманітарні предмети стали зовсім скорочуватись в таких вузах. Так, у медичних вузах відповідно до нової навчальної програми гуманітарна освіта займає всього 13,5% всіх годин.

Наша точка зору дещо інша. Переконані, що виховання медичних кадрів для України XXI сторіччя надзвичайно почесна, відповідальна і невідкладна задача. Підтягуючись до рівня європейських стандартів, ми, перш за все, повинні виховувати молодих лікарів з високим фаховим підготовкою, яка може бути відповідно сертифікована в країнах Заходу.

Але не можна забувати історичне минуле, яке свідчить, що на протязі декількох століть вітчизняна медична інтелігенція завжди відрізнялась високою загальною культурою. Крім того, потрібно врахувати значне зниження культурного рівня сучасних молодих людей в результаті паралічу вітчизняного виховного процесу і засилля гірших зразків західної маскультури.

З метою поліпшення виховання національної медичної інтелігенції в медвузах України потрібно якнайскоріше розширити програму гуманітарної освіти, як важливої складової виховного процесу. Велику роль в цій освіті повинні зіграти кафедри українознавства та світової культури.

Робота таких кафедр повинна охоплювати весь період навчання студентів у медичному вузі. В програму цієї підготовки слід включити декілька курсів. Це, перш за все, удосконалення вивчення державної української та особливостей ділової мови; історії України в порівнянні з історією інших слов'янських народів і світової цивілізації. Безумовно, студенти повинні поглиблено вивчати різні аспекти проблем українознавства як важливого підґрунтя національного виховання. В гуманітарній освіті чільне місце займає вивчення української культури в порівнянні зі спорідненою слов'янською культурою. Значне місце в художньо-естетичній освіті потрібно відвести вивченню історії світової культури: мистецтвознавству, музикознавству, архітектурі, літературі, кіно та інше.

Методично від простого до складнішого, з 1-го до 6-го курсу студент повинен отримувати певний об'єм загальноестетичних знань, які збагатять його культурологічний рівень, допоможуть сформувати власний світогляд, розширять його духовний світ.

Слід підкреслити, що вивчення цих дисциплін повинно стати обов'язковим, а не елективним, як пропонують зараз, і завершуватись відповідним заліком.

Гуманітарна обов'язкова освіта повинна підкріплюватись культурологічним самовдосконаленням і творчим самовихованням. З цією метою фахові наставники повинні допомогти студентів організувати свій післяурочний час так, щоб вони стали заохочені своєчасно відвідувати нові експозиції образотворчих музеїв, прем'єри філармонічних концертів і спектаклів та інше. Ці "культурпоходи" стануть "практичними заняттями" гуманітарної освіти.

Крім того, масова активна учасить студентів у різноманітних творчих колективах допоможе їм розвинути свій духовний потяг і жадобу до художньо-естетичного самовдосконалення. Психологічно, заняття в творчих колективах наближує студентів один до одного, вносить елемент знайомства. Позитивним і дуже результативним елементом у цих заняттях є безпосередня участь у них і викладачів вузу, що стає прикладом для наслідування.

Переконані, що така гуманітаризація освіти в медичному вузі значно поліпшить рівень освіченості та вихованості майбутніх лікарів. Тільки після реорганізації гуманітарної освіти можна сподіватися, що вищі навчальні медичні заклади зможуть виконати державне замовлення на підготовку національної медичної еліти для України XXI сторіччя і розбудови медицини кращих стандартів.

РОЛЬ ПЕРШОУКРАЇНСЬКИХ МОНАСТІРСЬКИХ ШКІЛ У РОЗБУДОВІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ОСВІТИ

Кожному українцеві варто чітко усвідомити, що будь-яке про-
никнення християнства в Україну-Русь зустрічало малий опір
місцевого населення, що кілька тисяч літ вірувало в Дажбога, Пе-
руна, Велеса і поклонялося їм! 1.

Слід також пам'ятати, що до примусового хрещення Київської
України-Русі 988 року в наших землях жодного монастиря не існува-
ло.

...Є біля нинішнього Дніпропетровська Монастирський острів,
на якому багато століть від часів Праукраїнської цивілізації Орі-
ани /Арії/ існували Святинище Дажбога, храм Перуна і Священне
місце поклоніння Велесу.

Ці благословенні місця культурно-релігійних відправ мешканців
Праукраїнської цивілізації були розташовані в лісових хамах, не-
доступні сторонньому оку. 957 року святинища /деякі автори пи-
шуть - православний монастир/ відвідала княгиня Ольга, згодом їх
відвідав і великий князь Володимир.

Святі місця віри праукраїнської прийняли князя...

Отоді, під час відвідування Володимиром Острівних святинь,
чи враз після цього, і зазнали руйнації Святинище Дажбога, храм
Перуна і Священне місце поклоніння Велесу...

Натомість зросли споруди першого в Середній Наддніпрянщині
монастиря на честь Андрія Первоапостольного, який нібито прохо-
див схилами Дніпра.

1240 року монастир згорів у полум'ї запалених ханом Батием
вогників. Монастир згорів, але, образно кажучи, запалив і змінив
нову віру, благословив поселців Андрієвого Дніпрового острівно-
го монастиря та їх вихованців - учнів першої в Київській Украї-
ні-Русі монастирської школи, яка готувала книжників і гранатів,
ремісників-мелірів, майстрів-формлявачів /а можливо, і іконопи-
су?/, зодчих будівельників, - піти по Благословенній, Богом об-
раній Землі України, жіноцтво якої дало світу Діву Марію, майбут-
ню Богородицю...

Отже, перша в Україні монастирська школа була заснована на-
прикінці першого тисячоліття після Різдва Христового і проіснува-
ла біля 250 років, сіючи серед людності Віру і Вірність, Знання
Божественної Істини і Наукові Пізнання, Любов і Ширість,
Ніжність і Силу.

Можна припустити: в тій першій монастирській школі, яка про-

цвітала, на одноіменному острові, що біля Дніпропетровська, фор-
мувалися основи викладання теологічних, гуманітарних і точних на-
ук, виховувалися будівники і творці козацьких медевірів, майбутні
вчені, педагоги, літератори, лікарі, які прославили свою Вітчиз-
ну і піднесли її до висот Безсмертя.

Це за зразком досвіду Андрієвського Острівного Дніпровського
монастиря по всіх монастирях Земель Війська Запорозького згодом
відкриються монастирські школи, на базі яких зростуть українські
вищі колегії та інші навчальні заклади аж до університетів і ака-
демій.

Монастирські школи були вірні теорії навчання сімом вільним
мистецтвам. Так, у школах великих монастирів вивчалися квадривіду-
ми /чотири предмети/: арифметика, геометрія, астрономія і музи-
ка, в інших монастирських школах - тривіуми /три гуманітарні на-
уки/: граматика, риторика, діалектика.

До того ж монастирські школи дуже швидко розділились на
зовнішні /для дітей мирян/ і внутрішні, що готували монахів і
інших священослужителів.

В школі при Самарському Пустинно-Миколаївському монастирі
/під Новососковськом/, який довгий час виконував і функції обо-
ронної фортеці, існувала школа для строків /хлопчиків,
підлітків, монахів/, в якій навчали грамоті, арифметиці, гео-
графії, військової справі /стрій, гімнастичні вправи і фізичний
вишкіл, найстерність кінного і пішого бою, бій на воді, військо-
вий дозор/. Саме школа при Самарському Пустинно-Миколаївському
монастирі славилася побудовою навчального процесу, формуванням
такої структури класно-урочної системи, яка стане домінуючою на
багато століть наперед, і кращою поки що не вигадано...

Десь через два століття Ян Анос Коменський опише класно-уроч-
ну систему, що виникла в монастирських школах на Землях Запорозь-
кої Січі, дасть їй теоретичне обґрунтування, хоча й не згадає ад-
ресатів такого унікального досвіду.

1.Проф. Шаєн В. Віра предків наших.- Канада, Гамільтон,
1987; Силенко А. Мага Віра. - США, Нью-Йорк, 1979; Лесной С.
"Влесова книга" языческая летопись доодегоской Руси: История,
находки, текст и комментарии. - Канада, Виннипег, 1966.

НАРОДНА ПЕДАГОГІКА УКРАЇНИ - НЕВИЧЕРПНЕ ДЖЕРЕЛО ДЛЯ СУЧАСНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ НАУКИ

Національно-етнічні особливості ми розглядаємо як похідні від соціально-економічного та історичного розвитку народу України. Як і всі інші форми суспільних знань, сучасна наукова педагогіка повинна розвиватись в тісному взаємозв'язку та на основі спадковості з народною педагогікою, тобто з колективним педагогічним досвідом українського народу.

Деякі науковці розмежовують поняття "народна педагогіка" та "етнопедагогіка". Приміром, Г.М.Волков /Чувашія/ розглядає народну педагогіку як накопичення виховного досвіду та його опис. Етнопедагогіку ж він рахує, як сферу теоретичної думки, сферу науки. На наш погляд, перш чим вивчати народну педагогіку, треба визначитись, що таке поняття "народ". По своїй суті "народ" - це категорія соціально-історична. Під нею ми вбачаємо трудящі маси, проварки, сили, а вивчення обрядів, традицій трудящих мас різних регіонів відноситься до етносу.

Народна педагогіка - це сукупність педагогічних знань і виховного досвіду, збереженого в усній народній творчості, звичках, святах, казках, піснях, дитячих іграх, іграшках тощо. Народна педагогіка України обумовлює дослідження педагогічної культури народних мас нашої держави, створеної тисячолітнім досвідом людства й існуючої до наших днів.

Ще Г.С.Сковорода в свій час вважав, що виховання криється в природі кожного народу, "як вогонь і світло невидимо криється в кремені". Яскравим прикладом застосування народної педагогіки в своїй педагогічній діяльності є творча спадщина А.С.Макаренка та В.О.Сухомлинського.

В творах А.С.Макаренка народні традиції виховання всебічно висвітлені. Він признав, скажімо, наявність у народі особливих методів виховання. Один із героїв його знаменитого твору Калина Іванович Сердюк виступає як "народний педагог", мудрий і кмітливий, хоча спеціальної педагогіки не проходив. У нарисі "Учитель словесності" описується урок зі "Слова о полку Ігоревім", де йдеться про сучасних конунарів, але "досвідчених витязів під трубами повитими, під молотами заколисаними, кінцем списа виконаними". Одним словом, народні педагогічні переконання з стародавніх часів до "сідого бувалого майстра" Андрія Климовича Стоянова та Калини Івановича - опора А.С.Макаренка.

Однією з центральних проблем у педагогіці всіх часів і на-

родів є проблема рідної мови. Майже на кожній сторінці "Педагогічної поеми" ми можемо знайти відповідь на запитання: що в народі може бути рідніше рідної мови, що може бути вище любові до Батьківщини.

Величезного виховного значення в А.С.Макаренка набувають трудові традиції, що мали місце в колонії та комуні. Думка про свято першого снопа зародилась під впливом древнього загальнослов'янського обряду "останнього снопа", тобто "обжинку". Трудове свято в колективній праці виражалось в "помічі", "супрязі", "толоці", "молотьбі" та ін.

Найбільш вагомими сторонами педагогіки В.О.Сухомлинського виступають народність і гуманізм. У своїх працях, особливо в останній період, червоною ниткою проходить думка про необхідність відродження прогресивних педагогічних традицій українського народу, про широке їх втілення в школу, сім'ю. Достойним прикладом був сам В.О.Сухомлинський. Він розказує дітям казки, разом з ними співає народні пісні, його учні самі створюють казки, пишуть твори за прислів'ями, розв'язують задачі-загадки. Він культивує народні традиції, пропонує народні обряди, звичаї. Його учні в теплі осінні дні ходять до школи босоніж, зовсім як у старину селянські діти. Його "школа радості" багато в чому відтворє народні форми, зміст і методи виховання. В сфері трудового виховання для Сухомлинського головними є народні традиції, що виразились в святі першого хліба, святі матері, квітів, урожаю.

Сухомлинський крокує по протореній народом дорозі до серця дитини через казки, ігри, фантазію, творчість. Духовне життя дитини, на його думку, може бути повноцінним лише тоді, коли вона живе в світі гри, казки, народної музики. Казку Сухомлинський іменує животворним джерелом любові до Батьківщини. Ідея К.Д.Ушинського про казки як блискучий засіб виховання в працях Сухомлинського реально втілена.

Для сучасної української наукової педагогіки народна педагогіка повинна стати одним із джерел виховання у підростаючій молоді національної гідності, високої культури, любові до рідної мови та незалежної України.

Трикарпатський університет
ім. Василя Стефаника
БІБЛІОТЕКА
ІНВ. № 627614

РОЗВИТОК ЕСТЕТИЧНО-ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЕТНОПЕДАГОГІКИ

Естетично-творчі здібності є одним з найважливіших компонентів художньо-педагогічної майстерності майбутнього учителя початкових класів. Максимальний їх розвиток дозволяє активізувати зусилля, спрямовані на вирішення актуальних питань його підготовки до естетично-творчого викладання української народної педагогіки. Цьому сприяє сама природа української етнопедагогіки, яка завжди намагалася розвивати у дітей емоційне враження, ліризми, почуття прекрасного, що виявляються у всіх галузях українського народного життя. Отже, з появою можливостей вивчення студентами української народної педагогіки надзвичайно важливою умовою є не тільки засвоєння професійних знань, але й оволодіння законами й механізмами естетично-педагогічної творчості, визначеними наукою як "естетична творча здібність". Розвивати естетично-творчі здібності студентів при засвоєнні курсу української народної педагогіки необхідно тому, що вони не тільки допомагають оволодівати різними засобами етнопедагогічної діяльності, а і є внутрішніми регуляторами набуття цих якостей.

За науковими даними, в естетичній підготовці майбутнього вчителя до художньо-педагогічної діяльності існують два рівні: науково-логічний і суб"ективно-емоційний. Для розвитку естетично-творчих здібностей у викладанні української етнопедагогіки присутність цих двох рівнів та їх активна взаємодія обов"язкові. Особлива увага повинна надаватися формуванню суб"ективно-емоційної сфери студентів, оскільки вона є досить складною і надзвичайно важливою.

З метою підготовки студентів до майбутньої етнопедагогічної діяльності нами розробляється програма активізації естетично-творчого потенціалу майбутнього вчителя з опорою на розвиток його суб"ективно-емоційного мислення. Якщо мета естетичного виховання - це визначення і розвиток естетично-творчих здібностей студента, то шлях до неї лежить через активізацію його почуттів, мислення. Тому естетично-творча здібність студентів у значній мірі залежить від їх самостійного емоційно-образного мислення.

Розвиваються естетично-творчі здібності у процесі виконання студентами завдань, пов"язаних з аналізом і синтезом. Мислення особливо активно формується тоді, коли студент починає порівнювати й аналізувати декілька різних варіантів зразків народної творчості, різних фольклорних матеріалів, етнопедагогічних джерел.

Передумовою естетичної творчості студентів є розвиток уяви, здатність до окремих асоціацій і нестандартних рішень. Необхідним методичним засобом розвитку цих якостей є правильна постановка творчого завдання з умовою знаходження оригінальної відповіді. Під керівництвом викладача студенти виконують завдання на якісне та кількісне художньо-творче засвоєння народних пісень, різних малих форм народної художньої творчості, прикладного мистецтва, звичаїв, обрядів. Важливим чинником є і завдання на порівняння своєї емоційно-художньої сфери бачення з думками досвідчених людей, народних умільців, а також застосування методу почуття причетності до обставин і переживань історичних подій, окремих історичних постатей, національних традицій. Це і є найбільш важливі у підготовці до етнопедагогічної роботи - навчання дітей бачити і переживати народну скарбницю естетичних образів. Загалом розроблена нами система завдань емоційно-художньої самопідготовки студентів з етнопедагогіки складається з чотирьох розділів.

Стимулювання естетично-творчої діяльності студентів відбувається на основі таких засобів, як індивідуальних консультацій, пробудження зацікавленості, врахування підвищення мотивації інтересу, включення спеціальних методів заохочення, врахування нахилів і культурного розвитку, творчої обдарованості, наполегливості, винахідливості, гнучкості мислення. У кожного студента свої індивідуально-психологічні особливості, своя специфіка праці і відпочинку, свої якості, які також враховуються нами у їх естетично-творчій діяльності. У цьому відношенні ми рекомендуємо переключатися з одного виду діяльності на інший, довідуватися, як працювали над собою народні митці, фольклористи, етнографи. Виходимо з того, що народна педагогіка ставить своєю метою виховувати людину вдумливою, допитливою, творчою.

Однією з найважливіших ознак визначення сформованості естетично-творчих здібностей студентів є їх емоційно-художня сфера, яка включає такі компоненти, як стійкі конкретно-наочні уявлення, мобільність асоціативних зв"язків при творчому уявленні художнього сприймання тощо. При цьому стараємося донагати усвідомлення студентами того, щоб етнопедагогічна діяльність стала для них власним пошуком незвичних оригінальних знахідок.

ІДЕЯ "НАЦІОНАЛІЗАЦІЇ ШКОЛИ" В УКРАЇНСЬКІЙ ПЕДАГОГІЦІ

Хоча розвиток освіти на наших землях сягає своїми коренями в глибоку давнину, український народ, за висновком С.Томашівського, ніколи не мав своєї національної школи "в повнім значіню того слова"¹. Маючи колись свою власну державу і свою незалежну церковну організацію, український народ не мав ще розуміння важливості школи. Коли ж те розуміння прийшло, не було вже на Україні ані власної держави, ані навіть власної церкви.

Важливість школи для національного і державного життя найбільш яскраво показав невідомий автор "Перестороги", який писав: "... бо коли би науку міли, тогди би за невідомістю й глупством своїм не прийшли до такої погибелі"². Саме з тих часів, за твердженням С.Сірополка, українське громадянство головний та єдиний спасінний шлях для збереження від занепаду національної віри й культури вбачало в організації національної школи³. І з тих часів ніколи не припинялася боротьба українців за свою рідну школу.

У XVIII-XIX ст. українські мислителі головним у формуванні підростаючих поколінь стали вважати принцип народності, бо "правильне виховання криється в природі самого народу"⁴, а "народність є досі єдиним джерелом життя народу в історії"⁵ і "человек без народности подобен есть скитавшемуся волку, которому всякий лес отечеством есть, где брашно находит"⁶. Принцип народності був визнаний провідним для становлення національної школи.

До кінця XIX ст. головним шляхом реалізації принципу народності вважалося навчання дітей рідною мовою. Тому зусилля прогресивних діячів і громадських організацій в галузі шкільництва концентрувалися на створенні шкіл з рідною мовою навчання, підготовці підручників на народній мові тощо.

Початок XX ст. в українській педагогічній думці вважається хвилем панування шкільного питання над усіма національними справами. В той час "для української суспільности стає пекучим завданням, основною проблемою сучасного життя розв'язання шкільного питання в українських землях в напрямі націоналізації школи", бо "вповні очевидно, що тільки націоналізація школи... може дати українській людності підстави успішного культурного, суспільного і економічного розвитку, воружити його рівносильною зброєю в конкуренції національностей, забезпечити від перспективи відставання, упослідження в загальнім культурнім і економічнім поході"⁷.

У педагогічних дослідженнях підкреслювалось, що національний

характер школи виступає у двох напрямках: 1/ у чисто-формальнім - що до мови, в якій подається наука; 2/ у технічно-формальнім - що до адміністрації і ведення самого навчання. Національний характер школи в першій напрямку має високе національно-культурне значіння; у другій же напрямку - першостепенну національно-політичну вагу; оба разом доповняють себе обопільно і рішають остаточно, чи якась людська громада має бути тільки окремою етнографічною групою серед людської породи, чи новочасною культурною нацією"⁸.

У складних умовах визвольних змагань 1917-1920 рр. інтенсивно розробляється теорія національної освіти, а уряди УНР та ЗУНР одним із найважливіших завдань вважали утвердження системи національного шкільництва. Але завойувати незалежність не судилося...

У 20-30-х роках завершується формування теоретичних основ національної освіти. Цю проблему розвивали Ю.Дзєрович, С.Русова, В.Пачовський, Ю.Кніт, В.Левицький та багато інших. У педагогіці утверджується думка, що кожна школа має бути національною, а завданням виховання є потреба вести дитину в світ культурних цінностей, розуміючи під терміном "культура" духовний процес, що проходить на основі таких цінностей як звичаї, мораль, мистецтво, мова, наука, література тощо. Тобто головним засобом національного виховання визнається українознавство, культура рідного народу, а "українське свідоме покоління виховає тільки школа з українською мовою навчання, але пройнята наскрізь національним духом не зі становиська боротьби і ворожнечі до сусідів, а зі становиська любови рідного краю"⁹.

У сучасних умовах одним з головних принципів реалізації державної національної програми "Освіта" /"Україна XXI століття"/ є національна спрямованість освіти, що полягає "у невіддільності освіти від національного ґрунту, її органічному поєднанні з національною історією і традиціями, збереженні та збагаченні культури українського народу, перетворення освіти на важливий інструмент національного розвитку і гармонізації національних відносин"¹⁰.

1. Томашівський С.З історії державної середньої школи в Галичині //Наша школа, 1909 - ч.І-ІІ - С.12.
2. Пересторога //Українська література XVIII ст. - К., 1987 - С.27
3. Сірополко С. Історія освіти на Україні - Львів, 1937 - С.27.
4. Педагогічні ідеї Г.С.Сковороди /За ред. О.Дзєверіна - К., 197 - С.154.
5. Ушинський К.Д. Вибр. пед. тв., т.1 - К., 1983 - С.100.
6. Духнович О.В. Народная педагогія... - Львів, 1857 - С.59.

7. Грушевський М. Наша школа //Наша школа, 1909 - ч.І-ІІ - С.2-3.
8. Томашівський С. Цитована праця - С.12.
9. Пачовський В. Українознавство у вихованні молоді //Перший український педагогічний конгрес. 1935 - Львів, 1938 - С.90.
10. Державна національна програма "Освіта". Україна ХХІ ст. - К., 1994 - С.9.

Н.В.Артемович

ОСНОВНІ ІДЕЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕТНОПЕДАГОГІКИ У ВІДБУДОВІ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Серед життєдайних ідей національної етнопедагогіки, що беруть участь у формуванні професійної майстерності майбутніх учителів початкових класів національної школи України, варто виділити такі:

- формування найкращих рис менталітету українця можливе засобами національної етнопедагогіки, її змістом, різнобарвними методами і формами впливу на людську свідомість;

- розвиток і виховання складного соціального почуття національної самоосвідомості найбільш результативним є в ході навчально-виховного процесу, що побудований з урахуванням досягнень народної мудрості, української етнопедагогіки;

- відновлення високої духовності широким верствам населення можливе лише засобами повернення до найкращих форм проявів традиційної людської моралі і моральності;

- народна педагогіка є невичерпним джерелом зністу, форм і методів формування особистості громадян незалежної і суверенної України, першоджерелом педагогічної науки;

- відновлення високої культури, інтелігентності та інтелектуальності українського народу, повернення до здобутків національної науки, різних видів мистецтва досягне результативності тільки за умов відродження народних промислів і ремесел, традицій і обрядів, народно-пісенної, музичної, танцювальної, розповідної, повчальної та іншої творчості народу, його краєвих сил, мислення, народної психології, філософії побуту і способу життя
- всього того, без чого Україна не може існувати як національна держава;

- виховними ідеалами українців в їх історичному розвитку завжди були: богатир, витязь, ратай, власник землі, господар, хлібороб, козак, повстанець, січовий стрілець, мануальник і творець краси, турботливий сім'янин, громадянин незалежної України, а в

цілому - довершена особистість з досконалістю розуму, душі і тіла, типовий українець. Про це свідчать численні приклади з українського фольклору. Тому дітей з малого віку слід виховувати і навчати рідною мовою, на прикладах з історії, міфології і демонології, засобами фольклору, народного мистецтва, давати знання, формувати вміння і навички народного ремісництва, інформувати про спосіб життя типової української родини, її працю та житло, національні і родинні традиції, звичаї, обряди, символи, обереги;

- вчителю початкових класів навчання і виховання дітей необхідно базувати, як вказував академік АПН України М.Г.Стельмахович, на загальноприйнятих народно-педагогічних принципах /природовідповідність, гуманізм, культуровідповідність, демократизм, урахування вікових, статевих та індивідуальних особливостей дітей, постійне залучення їх до посильної праці, систематичність педагогічного впливу, творче ставлення до дійсності, утвердження життєвого оптимізму та ін./, користуючись народними афоризмами з повчальної творчості українців;

- в педагогічній практиці стали постійно використовуватися вже типові форми народного виховання /догляд за дитиною, залучення дітей до гуртів ровесників, проведення дитячих вечорниць, участь дитини у грі, праці, дотримання народних традицій, звичаїв, обрядів, норм поведінки, моральних чеснот/ та узвичаєві методи виховання /режим праці і відпочинку, гра, вправління, товаришування, новленевий етикет; застереження від необачних вчинків засобами розповіді казок, легенд, визченням молитви, заповітів; переконання бесідою, прикладами з повчальної творчості; спонукування виногою, любов'ю, подарунком, нагадуванням, наказом, настановою, порадою, добротою, милосердям; оцінювання схваленням чи покаранням томо/;

- народна педагогіка неабайдуже ставиться до громадського виховання. Отже, у виховний процес вчителю початкових класів слід залучати батьків, родичів, шкільне товариство;

- в українській етнопедагогіці родина - це джерело, творець і носій, "берегиня" національних традицій, звичаїв і обрядів. Вона - втілення народної духовності і душевності, національного духу. Тону вчителю початкових класів необхідно постійно працювати з батьками, впливати на підвищення рівня їх педагогічної майстерності у формуванні в родині сімейних звичаїв та традицій;

- фамілія, як невід'ємна частина української етнопедагогіки, стверджує непорушність авторитету батька і матері в житті дитини. Батько і матір, як визначив К.Д.Ушинський, це перші природні вихователі. Сучасним вихователям і батькам слід усвідомити

ти, що батьківське виховання має значну перевагу над шкільним та іншими видами і формами громадського і державного виховання, використовуючи на практиці народний досвід батьківського виховання, усталені погляди і знання про дітей, законності їх розвитку виховувати дітей за мудрими порадами української етнопедагогіки.

В.О.Васютинський

ПРО ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ПОЛІТИЧНОГО СВІТОГЛЯДУ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ

Модель політико-семантичного простору сучасного українського суспільства, розроблена Науково-практичним центром політичної психології АПН України, дає змогу зіставити й порівняти особливості політичного світогляду різних соціально-демографічних груп населення України - за віком, статтю, національністю, родом занять, місцем проживання тощо.

Установлено, що масова політична свідомість громадян сьогодні диференціюється за ставленням до двох основних проблем: зміни ідеологічних та соціально-економічних орієнтацій суспільства і державної незалежності України.

Масові опитування понад тисячі громадян за спеціальною психосемантичною методикою, проведені в лютому-березні та червні 1994 року, показали переважання лівоцентристських і, меншою мірою, лівих та центристських поглядів у політичному спектрі суспільства. Це, між іншим, дало змогу досить точно спрогнозувати результати парламентських і президентських виборів.

Як свідчать показники політико-семантичного простору різних груп населення, найбільші відмінності в політичних поглядах громадян зумовлені проживанням у різних регіонах - від найправіших настроїв у Галичині до найлівіших у Криму та Донбасі. Інші соціально-демографічні ознаки виявилися порівняно невеличкими, хоча й вони відіграють свою роль у політичній диференціації суспільства.

Вікові відмінності виразно проявилися, зокрема, у ставленні до ідеологічних цінностей, до соціалістично-комуністичної символіки, в оцінці соціалістичного минулого. Як і слід було сподіватися, представники молодшого /до 30 років/ і старшого /понад 50 років/ поколінь здебільшого опинилися на протилежних краях за статистичним розподілом відповідей. Середнє ж покоління /від 30 до 50 років/ у більшості випадків посідало проміжну позицію.

Погляди молоді відзначаються відчутнішим радикалізмом, більшою прихильністю до процесів приватизації та переходу до ринку, критичнішою оцінкою комуністичної ідеології. Натомість літні люди позитивніше ставляться до соціалістичного минулого, частіше висловлюються проти ринкових процесів.

Що ж до проблеми незалежності, то тут різниця між віковими групами була менш значущою. Більшість опитаних - 61 відсоток - погодилася з тим, що Україна повинна бути незалежною. Не погодилися - 21 відсоток, а 18 відсотків висловилися нейтрально. Тут належить зазначити, що мешканці різних регіонів досить по-різному розуміють поняття незалежності/.

Молодь назагал виявила дещо меншу підтримку незалежності /56 відсотків/, ніж громадяни середнього /60/ та старшого /63 відсотки/ віку. Противників незалежності виявилось приблизно однаково серед осіб різного віку /20-23 відсотки/. А ось тих, що не визначилися, серед молодих людей було більше, ніж серед представників інших вікових груп /24 та по 17 відсотків відповідно/.

Таким чином, нове покоління "вибирає пепсі": разом із відновою від соціалістичного минулого та орієнтацією на ринкові відносини молодь порівняно менше переймається ідеями державотворення і духовного самовдосконалення, віддаючи перевагу задоволенню матеріальних і гедоністичних потреб.

У таких процесах можна, безумовно, вбачати чимало позитивного. Зокрема, те, що в молоді з різних регіонів формуються деякі спільні риси, властиві молодіжній субкультури, а це може сприяти досягненню в майбутньому міжрегіонального порозуміння, послабленню теперішнього політичного протистояння регіонів.

Водночас деяка відстороненість молоді від проблем державотворення викликає зрозумілу стурбованість. Що це: нормальна зосередженість молодих громадян на розв'язанні власних, особистих питань, притаманне молоді легковажніше ніж у зрілому віці сприймання життя чи прояв якихось новітніх тенденцій розвитку масової політичної свідомості, які з плином часу опанують усі вікові верстви населення?

Найдокладнішу відповідь на це запитання дасть час: коли досягнуть громадянської зрілості ті особи, які сьогодні перебувають ще в підлітковому або дитячому віці. Відтак вплив педагогів на формування політичного світогляду вихованців /а за всіх намагань деполітизувати систему освіти, цілком уочувати такий вплив неможливо/ набуває дедалі більшого значення.

Закладені сьогодні світоглядні основи через кілька років визначатимуть політичне, соціальне і психологічне обличчя української молоді, а отже й усього суспільства.

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ МОДЕРНІЗАЦІЇ СИСТЕМИ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Розбудова системи національної освіти в Україні в умовах ідейної кризи педагогіки "комуністичного виховання" актуалізує проблему всебічного обґрунтування стратегії модернізації існуючої системи освіти. Нижче анонсується ті результати наших наукових досліджень даної проблеми, які в своїй сукупності пропонуються в якості концепції модернізації загальноосвітньої середньої школи.

1. Аксиологічний принцип /принцип гуманізму/ концепції освіти, в якому відображаються ціннісні орієнтири нашого суспільства на реформаторському етапі розвитку, ми конкретизуємо як орієнтацію системи освіти на різнобічний і гармонійний розвиток гетерогенної особистості сучасної технологічної цивілізації, творчий потенціал якої буде реалізуватися в демократично організованому суспільстві з правовим типом державної ідеології.

2. Ідеальні типи особистості як теоретичне відображення гетерогенності сучасної людини. Філософська теорія форми суспільної свідомості і теорія особистості дають змогу теоретично відобразити реальну гетерогенність людини технологічної цивілізації шляхом виділення шести ідеальних типів особистості, в динамічній структурі свідомості яких домінує одна з форм суспільної свідомості - естетична, наукова, правова, політична, моральна, чи релігійна. Необхідно наголосити, що розвиненість /особливо, домінуюча/ певної форми свідомості означає наявність у особистості відповідних ступенів діяльносної свободи: естетичної - у сфері культурно-художньої діяльності, наукової - у сфері науково-експериментальної діяльності, правової - у сфері виробництва, політичної - у сфері суспільно-політичної практики.

3. Структура мети загальноосвітньої середньої школи. Змістовний аналіз цієї моделі гетерогенної особистості з позицій нашого аксіологічного принципу дозволяє недвозначно дійти висновку про деструктивність політичного, релігійного і морального типів особистості як структурних компонентів мети школи.

Конкретизована мета світської деполітизованої середньої школи - початковий етап різнобічного і гармонійного розвитку особистостей естетичного, наукового і правового типів. Наголосимо, що включення в структуру мети правового типу особистості пов'язане з особливостями "посткомуністичного" етапу розвитку нашої країни, коли важливо цілеспрямовано формувати правосвідомість молоді

як духовну основу "здорової" економіки. Успіх національного розвитку України може забезпечити тільки масова творча активність особистостей саме у виробничій, науково-експериментальній та культурно-художній сферах суспільної практики, а не в якійсь одній з них. Звідси - вимога "рівноправності" передічених структурних компонентів мети.

Закономірна "лінія" розвитку особистісної свідомості учня середньої школи така: розвиток конкретно-естетичної структури свідомості /це - мета "допредметного" етапу навчання/ - чітко розмежований розвиток естетичної, наукової і правової форми свідомості при докінучому розвитку форми, характеризуючої тип особистості /мета "предметного" етапу навчання/, а в результаті - моральний розвиток.

Систему навчальних предметів, які "працюють" на розвиток окремої форми суспільної свідомості, назвемо предметним циклом. Структура мети диктує необхідність створення трьох предметних циклів - естетичного, наукового та правового.

4. Методологічні принципи організації освіти в середній школі. Так як освіта є цілеспрямований процес, то принципи її організації впливають із структури мети. Їх можна подати у такому вигляді.

Принцип профільної диференціації вимагає диференціації середньої школи на етапі предметного навчання. Міра цієї диференціації визначається необхідністю організації трьох профілів - виробничого, наукового і культурно-художнього, моделями випускника яких виступають, відповідно, правовий, науковий і естетичний типи особистості.

Принцип профільної стандартизації вимагає розробки трьох базових навчальних планів і відповідних технологій навчання, характерних для кожного профілю школи.

Принцип різнобічності вимагає створення в рамках кожного профілю трьох навчальних предметних циклів - естетичного, наукового і правового, що може гарантувати, в особистісно релевантній мірі, різнобічний розвиток кожного типу особистості.

Принцип гармонійності забороняє як подальше роздріблення передічених профілів, так і введення стандартів освіти з окремих навчальних предметів без врахування типу особистості.

Ця система принципів, яку можна назвати предметно-особистісною концепцією організації загальноосвітньої школи, націлює на поєднання переваг, при усуненні відомих недоліків, індивідуального і уніфікаційно-предметного підходів до організації освіти.

ПОШУКОВА РОБОТА СТУДЕНТІВ З ІСТОРІЇ ПЕДАГОГІКИ БУКОВИНИ – СКЛАДОВА ФАХОВОГО СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ

У сфері професійних цінностей педагога чільне місце посідає наявність у нього дослідницьких умінь, здатність до самостійного творчого пошуку.

В умовах реалізації ідей національної школи особливу актуальність набула проблема використання в навчально-виховному процесі здобутків національної культури.

У Чернівецькому державному університеті ім. Ю.Федьковича на базі педагогічного факультету діє клуб "Педагог". Однією із його секцій є науково-дослідна група "Пошук", яка разом з викладачами кафедри проводить дослідницьку роботу з історії становлення освіти та шкільництва на Буковині. Ця діяльність сприяє формуванню в майбутніх фахівців умінь та навичок проведення науково-дослідної роботи з архівними матеріалами, їх опрацюванню та аналізу, підготовці і написанню рефератів, доповідей для виступів на наукових конференціях, курсових і дипломних робіт. Готуючись до відзначення 120-річчя з дня заснування університету в м. Чернівцях, ця група студентів разом з викладачами вперше за час існування ВНЗ дослідила становлення і розвиток вищої педагогічної освіти і науки на Буковині. На основі аналізу зібраних архівних матеріалів визначені основні віхи цього складного процесу, встановлені імена його творців і об'єктивно оцінені їх внесок у розвиток педагогічної науки.

У процесі пошуку було встановлено, що вже з 1875 року в університеті на філософському факультеті була відкрита кафедра філософії і педагогіки для підготовки вчителів середніх шкіл. Окремо кафедра педагогіки та соціології почала діяти з 1923 року, яку очолював доцент, титульований професор Троян Бреїляну, викладач педагогіки і соціології. Починаючи з 1927 року, кафедра реорганізується у самостійну кафедру педагогіки та історії педагогіки. Очолював її доцент, титульований професор Константин Нарлі, відомий на той час вчений, який у 1927 р. захистив докторську дисертацію і став доктором філософських наук у м. Гьотенгу в Німеччині. Крім того, в університеті працював педагогічний семінар, який керував доктор філософських наук К.Нарлі, і він же тривалий час видавав "Педагогічну газету", в якій публікалися праці викладачів університету та кафедри, розкривалися питання методики викладання і важливі педагогічні проблеми того часу. Доктор К.Нарлі проводив велику наукову та просвітницьку діяльність серед бую-

винських учителів. Ним були видані наукові праці: "Чотири великих педагогів: Джон Локк, Г.Кершенштейнер, Василій Конта, З.Фрейд", Бухарест, "Румунська культура", 1933 р., "А.Толстой про фундаментальні проблеми педагогіки", Париж, 1932 р., у видавництві "Філософська газета" т.18 надрукована його праця "Великий педагог-філософ ХУШ ст. Гельвецій", в "Педагогічній газеті" надрукована стаття в 1993 р. "Професор Іон Гаврилеску". За дослідження в галузі освіти К.Нарлі обирають дійсним членом Академії суспільних наук при університеті "Колумбія", Нью-Йорк. Він є також автором "Короткого педагогічного словника", "Загальної педагогіки", "Загального практикуму з філософії", "Підручника з філософії".

К.Нарлі оприяв виданню книги Я.А.Коненського "Рідна школа", яку переклав його колега з факультету теології Мілан Шесан. Чимале значення мали на той час і педагогічні тижні, які проводив К.Нарлі на факультеті. Під час таких тижнів проводилися педагогічні конференції програмою яких були наступні теми: "Принципи керівництва навчання", "Принципи виховання особистості".

К.Нарлі за час свого керування кафедрою зумів добитися збільшення викладацького складу, а також годни на вивчення як загальної педагогіки, так і історії стародавньої педагогіки /249 год./.

Слід відзначити і його діяльність як члена Міністерства освіти, а також участь в міжнародних конференціях, зокрема виступ на конгресі у Кракові в 1934 р. з проблеми морального виховання.

Найбільш велика професійна педагогічна діяльність, яку проводив титульований професор Константин Нарлі, не була позбавлена впливу румунізаторської політики в підготовці кадрів, що проводилася в той час на Буковині. Саме про таку політику в галузі освіти засвідчують архівні матеріали щодо національного складу студентів даного періоду. Навчалися на факультеті переважно румуни, німці та євреї, а також і представники інших національностей.

Таким чином, прилучаючись до науково-дослідницької роботи, студенти університету виробляють у себе нове світосприйняття, формують певні підходи до трактування явищ, подій та вчинків окремих людей, сприяють отановленню національної самосвідомості і високої професійної підготовки.

ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ЗАСОБАМИ НАРОДНОЇ ПЕДАГОГІКИ

Важко собі уявити сучасну школу, де б не використовувалися для навчання і розвитку дітей засоби народної педагогіки: казки, легенди, загадки, прислів'я і приказки, дидактичні ігри, лічилки, скороговки та ін. Наші спостереження переконують в тому, що там, де класоводи використовують їх, на уроках скуки немає, дітям цікаво вчитись. Вони виховують в молодших школярів допитливість, кмітливість, розвивають логічне мислення, як підручник життя збагачують досвід дітей, розширюють їх кругозір.

Цікаво дітям на уроках читання, розвитку писемного мовлення та ін., коли використовуються прислів'я і приказки, які К.Д.Ушинський назвав мовними самородками і самоцвітани, в яких використалась мудрість народу. Педагогічна доцільність їх розрахована не лише на успішне засвоєння істин, але й на те, щоб впливати на виховання і формування особистості. Прислів'я і приказки прикрашають мову, вони є джерелом знань, прикладом для наслідування, образного мислення, добрим порадищем для молодших школярів. Діти легко їх запам'ятовують, багато знають. Вже стало традицією для учнів початкової школи збирати приказки й прислів'я, звертаючись до людей старшого покоління, і записувати їх в книгу народної мудрості. Малослівність, лаконічність цього засобу народної педагогіки особливо важливі для запам'ятання моральних норм і правил, як ось: "Кожному мила своя сторона", "Правдою весь світ зійде, а неправдою ані до порога", "Сумління - найкращий порадник", "Дарка, що малий, а й старшого навчить" та ін. Дуже характерними є прислів'я про працелюбність: "Без труда йена плода", "Праця людину годує, а днів наркує", "З ледарем поведемся - горя наберемся" та ін.

На наше запитання, що слід робити, щоб дітям було легко, радісно вчитись, більшість класоводів відповіли: якомога частіше треба використовувати на уроках народні казки, приказки і прислів'я, ігри, скороговки, лічилки.

Пробуджують у молодших школярів цілу гаму почуттів: радості, гумору, сміху, ніжності і тут же жалю, горя, страху, народні казки, легенди, які є підручником життя, адже діти не можуть жити і рости без казки. Педагогічне значення казок, як і інших засобів народної педагогіки, полягає в силі їх емоційного впливу на дітей. Казки активізують думку учнів, загострюють почуття, регулюють поведінку, урізноманітнюють діяльність, розвивають творчу

фантазію, формують найкращі моральні якості. Ми переконались, що в класних бібліотечках найбільшою популярністю серед молодших школярів користуються книги з українськими народними казками. Тому класоводи виділяють на уроках читання окремі хвилини для розповідей, читання казок. Для збереження інтересу в дітей до навчання педагогічне чуття учителя визначає час, коли можна сказати дітям традиційну фразу: "А що було потім, я розповім на наступному уроці". Тут важливо все: особистість учителя, його манера розповідати і взагалі його стиль роботи. Використання на уроках у початкових класах казок, легенд та інших засобів народної педагогіки оберігає дітей від перевтоми, бо там, де цікаво, втома відступає. Захоплюючий зміст казок, перемога сил добра над силами зла, яскравість образів, поєднання елементів фантастики з реальною дійсністю, образність мови, можливість імпровізації - ось на що слід звернути вчителя увагу, використовуючи народну творчість як засіб навчання, як джерело дитячої радості, бо лише вона забезпечує успіх в оволодінні знаннями.

З метою виховання пізнавального інтересу в молодших школярів на уроках математики велике значення має використання задач з "живого задачника", які придумав народ. Вони живуть в народній творчості як цікаві загадки, наприклад: про перевезення вовка, кози і капусти та ін. Є багато задач на кмітливість, як ось: що важче кілограм заліза чи кілограм пуху; півень вагою два кілограми стоїть на одній нозі. Як зміниться його вага та ін. Такі задачі розвивають в дітей гострий, спостережливий розум, вчать думати, аналізувати, порівнювати, узагальнювати. Задачі-загадки, задачі-жарты, головоломки, складені народом, роблять уроки математики для молодших школярів цікавими, більш змістовними. Особливо зацікавлюють дітей при уявному рахунку задачі-вірші, що потребують певних математичних обчислень, лічилки та ігри, що виховують уважність, любов до рідної мови, розширюють уявлення про навколишній світ, допомагають краще засвоювати матеріал, наприклад: "Біля річки на галявці знайшли норку сіри зайці. Вісім норквин - це некало. Одну з'їли. Скільки стало?"

Таким чином, педагогічні погляди українського народу повинні стати предметом дальшого вивчення в школі. Як творчість колективної народної думки вони живлять розум і серце школяра, вірно служать сьогоденню, майбутньому нашої незалежної України.

ФОРМУВАННЯ ДУХОВНОЇ КУЛЬТУРИ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ НА ОСНОВІ НАРОДНИХ ТРАДИЦІЙ ТА ЗВИЧАїв, ОБРЯДів

Із проголошенням України незалежною державою освіта стала власною справою українського народу. Докорінне реформування освіти, створення нових педагогічних технологій мають стати основою відтворення інтелектуального, духовного потенціалу народу, виходу вітчизняної науки, техніки, культури на світовий рівень; становлення державності України.

Серед чинників, вплив яких визначає культурну своєрідність моделі виховання, ми виділяємо:

- 1/ соціально-економічні умови життя;
- 2/ характер міжпоколінних стосунків;
- 3/ систему традицій /у широкому та вузькому розумінні/.

Перший чинник детермінує багато елементів суспільної організації, у тому числі й пов'язаних з виховною функцією. Безпосередній і суттєвий вплив на вибір і особливості моделі здійснюють два інших чинники, через які і реалізуються соціально-економічні умови. Стосунки поколінь визначають не тільки структуру і зміст виховного процесу, а й соціально-психічні особливості індивідів і їх функціональну придатність до конкретної діяльності. Роль традицій /у вузькому розумінні слова/ визначається такими якостями елементів соціальної системи як їх консерватизм, стійкість до зовнішніх впливів; здатність до запозичень і включень з інших етнокультур, інтенсивність інноваційних процесів.

Кожний народ на протязі свого історичного розвитку творить свої обряди, звичаї, свята, які охоплюють всі сторони громадського, родинно-побутового та особистого життя. Нині питання духовного розвитку особистості набуває особливого значення, оскільки безпосередньо пов'язані з результативністю якісних перетворень у всіх сферах суспільства.

Духовна культура - складне суспільне явище, яке вивчається у різних галузях науки. Протягом тривалого часу поняття "духовна культура" розглядалось виключно з класово-догматичних позицій. Зміст понять "духовний", "духовність" пов'язувався з релігійністю людини, її емоційним станом, психічною діяльністю - і як результат табу на те, що стосувалось внутрішнього світу людини. Духовна культура розглядається як система позитивних якостей особистості, які забезпечують її формування в різних видах діяльності. Духовна культура, як багатокomпонентна система, охоплює світоглядну, моральну, естетичну, екологічну характеристики, осо-

бистий досвід, який виявляється у конкретних знаннях, уміннях, звичках.

Ефективність засвоєння духовного досвіду, акумульованого у народних традиціях і обрядах, залежить від ряду умов, зокрема, педагогічних. Звичаї та обряди, театралізовані видовища, ігри та розваги не тільки спонукають до виконання певних дій, формують певний емоційний рівень, призвичаюють до громадського життя, а й формують відчуття великого таїнства буття, визначають у ньому місце особистості, будять до осмислення своєї ролі у житті та природі. Як показує дослідження, народні традиції та обряди у школярів середнього віку забезпечують високий емоційно-почуттєвий рівень, у старшокласників вони ефективно впливають на морально-вольові якості, сприяють формуванню менталітету. У багатій та різноманітній культурно-історичній спадщині народу поєднуються раціональний досвід і позитивні знання з різних галузей із спостереженнями за явищами природи та релігійними віруваннями і забобонами. Вони знайшли своє втілення у народній творчості, моралі, етиці, обрядах, календарі тощо.

У школах введени нові курси з народознавства, історії рідного краю, народного мистецтва. Проте є певне протиріччя у тому, що школа далеко не в повній мірі включила у свою діяльність культурну спадщину народу. Під час опитування шестикласників 48 відсотків основним джерелом інформації про народні традиції, обряди, свята вважають сім'ю, а точніше - бабусь. Вони позитивно оцінюють у народних традиціях високу емоційність, видовищність, відчуття товарищескості, певну таємничість /свята Андрія Калити та Миколая, Шедрий вечір, Великдень/. Майже 78 відсотків опитаних старшокласників вважають, що такі якості громадянина України як національна свідомість, патріотизм, працелюбство, порядність, відчуття відповідальності формуються через вивчення і впровадження народних традицій.

Проблема використання народних традицій та обрядів з метою формування духовної культури учнівської молоді актуалізується. Це потребує посилення уваги до названої проблеми та створення педагогічних умов для ефективного використання культурно-історичної спадщини народу у системі національного виховання.

ГУМАНІСТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ЯК НАПРЯМОК МОДЕРНІЗАЦІЇ СИСТЕМИ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Одним із основних напрямків розвитку національної системи виховання і освіти є процес гуманізації, під який слід розуміти таку форму організації діяльності школи, що базується на здобутках національної етнопедagogіки та її принципах, змістом якої виступає виховання людяної, високоморальної, інтелектуально і духовно розвиненої особистості, орієнтованої на сприйняття, осмислення і засвоєння мудрості попередніх поколінь.

Невипадково український народ здавна будував виховання підростаючого покоління на принципі гуманізму, суть якого полягає в олюдненні педагогічних взаємин дорослих і дітей, у визнанні цінності дитини як особистості, її права на частя, соціальний захист, розвиток індивідуальних здібностей; у гармонізації відносин між людиною і суспільством, природою томо.

Принцип гуманізму реалізується в процесі такої побудови навчально-виховного процесу, коли донесення до свідомості учнів наукових істин і моральних категорій здійснюється через формування позитивних почуттів, емоцій і таких уявлень, що розвивають або сприяють переходу спалахів окремих видів чутливості у стійкі якості, норми поведінки й існування.

Основний зміст гуманізації освіти варто будувати кількома шляхами, а саме:

- реалізації природної єдності, інтеграційної цілісності і науково вираженої взаємодії та взаємопроникнення навчальних предметів;
- оновлення змісту кожної навчальної дисципліни на засадах національної етнопедagogіки;
- надання переваги тим навчальним предметам, що несуть собом знання про українську людину, її менталітет, культуру, звичаї, традиції, світогляд;
- посилення морально-етичного спрямування виховання та ін.

Ефективним напрямком гуманізації слід вважати гуманістичне виховання, розглядаючи його як систему педагогічних заходів, спрямованих на комплексне вирішення завдання морально-етичної орієнтації особистості. Найважливішими функціями гуманістичного виховання стають такі фактори: прилучення учнів до цінностей гуманітарної культури, формування на цій основі їх духовності і моральних якостей; створення умов для розвитку як суб"єкта культури і власної життєтворчості, надання допомоги у розкритті її

творчих здібностей і нахилів, повноцінній самореалізації; охорона життя, здоров"я, соціальний захист дитинства.

Процес формування гуманістичних рис характеру людини, його світоглядної позиції є процесом активним, творчим, цілеспрямованим, двобічним. Він передбачає не тільки активність вихователя у досягненні поставленої мети, але й активну, свідому позицію самого учня.

Шляхом аналізу, порівняння, наслідування під час емоційного переживання різноманітних життєвих і штучно створених виховних ситуацій, в процесі співробітництва і співтворчості з учителями, основаних на засадах гуманізму, дитина найбільш свідомо й міцно засвоює моральні і етичні норми, духовні цінності свого народу, відтворює їх у світобаченні, світосприйнятті, своїх вчинках. Тільки в цьому випадку можна говорити про ефективне формування гуманної особистості, твердість її переконань, можливість подальшого розвитку і вдосконалення.

Ефективність і результативність гуманістичного виховання визначається не лише рівнем активності учнів у процесі пізнання, а й психолого-педагогічними умовами прилучення школярів до національних і загальнолюдських цінностей та ідеалів, ступеня свідомості їх засвоєння; рівня сформованості світоглядних уявлень, професійної майстерності педагога, добору таких форм, методів і засобів виховання, що базуються на засадах народної педагогіки і відповідають менталітету українського народу; врахування індивідуальних особливостей дитини, складу учнівського колективу, рівня його сформованості та багатьох інших чинників, що на різних етапах виховного процесу зумовлюють їх врахування.

На наш погляд, важливість завдань, що вирішує гуманістичне виховання, доводить правомірність виділення його в окремий напрямок гуманізації.

Створити умови для пізнання учнем самого себе, укріпити впевненість в собі, розвинути його "я", що становить стрижень особистості, виховати повагу до інших людей і вміння співробітничати з ними є головним у гуманістичній перебудові освіти. У своїй діяльності школа повинна керуватися людяною метою самоцінності особистості, що є історично притаманною всьому розвитку педагогічної думки в Україні.

ГУМАНІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ В ДОШКІЛЬНИХ УСТАНОВАХ - ВАЖЛИВА УМОВА ТВОРЧОГО САМОВИЯВУ КОЖНОЇ ДИТИНИ

Концепцією дошкільного виховання передбачена більш прогресивна модель виховання і навчання - особистісно орієнтована, яка ґрунтується на гуманних принципах ставлення до дитини. Саме така модель враховує неповторні грані дитячої індивідуальності, природні здібності та нахили дитини, передбачає створення умов для успішного їх розвитку. Розуміння розвитку дитини як саморуху вказує шлях правильного педагогічного керівництва діяльністю дошкільника, в якій проявляються і розвиваються її здібності та інтереси.

В дошкільному віці, який є найбільш сприятливим для розвитку здібностей дитини, тобто її особливостей, що забезпечують високі результати в певній діяльності, оскільки всі психічні процеси /пам'ять, мислення, почуття, уява, сприймання/ знаходяться у стадії формування, понітно проявляються пізнавальні здібності, які сприяють розумовому розвитку дитини. Важливою умовою цього є потяг дитини до розумових зусиль і сприяння з боку педагога.

У дошкільників можна виявити і спеціальні здібності: музичні /ладове, музично-ритмічне чуття/; здібності до зображувальної діяльності, які проявляються в гостроті бачення, яскравій уяві, зоровій пам'яті навколишнього світу і фантазії, а також технічних зображувальних засобах та емоційному сприйнятті.

У дітей старшого дошкільного віку зароджуються здібності до художньо-театральної діяльності, а також практичні здібності, до яких відносяться організаторські та конструктивно-технічні.

Чимале місце в розвитку особистості має творчість. Ця універсальна здібність забезпечує успіх дитини у виконанні різноманітних видів діяльності.

Надзвичайно тонкий інструмент виховного впливу на дитину - оцінки судження педагога. Вони можуть окрилити її, стати джерелом наснаги, викликати бажання зробити щось краще. Оцінка дорослого повинна вселити віру дитини в свої можливості. Оцінне ставлення педагога до результатів діяльності дитини має відповідати гуманній меті, стимулювати активність, ініціативу, прагнення до творчості.

Розвиткові здібностей сприяє організація діяльності дітей за інтересами. Інтерес як специфічне ставлення дитини до певної діяльності, що викликає у неї емоційне захоплення, є важливим

стимулом у розвитку її здібностей. Тільки особистісно-гуманний підхід, пізнання внутрішнього світу дитини дає можливість педагогу виявити інтерес дитини до певної діяльності. Завдання вихователя - організувати інтереси дітей певним чином, спрямувати в потрібне русло, створити умови для їх розвитку і становлення.

Так, щоб викликати бажання займатися зображувальною діяльністю, в групі обладнується "Куточок художника", де є все необхідне для самостійної художньої діяльності дітей. В групі дошкільникам доступні всі іграшки для організації творчих ігор, а також матеріал для будівельно-конструктивної діяльності. Створення музичного куточка сприятиме розвитку музичних здібностей. А різні види театрів /пальчиковий, рукавичковий, настільний, тіньовий, ляльковий/ і участь у ньому дають кожній дитині змогу проявити себе. Саме театр розкомплексовує, формує творчу, доброзичливу особистість.

Здійснюючи індивідуальний підхід, вихователь повинен не тільки сприяти розвиткові здібностей та інтересів, а й виявляти їх. Необхідно вивчити внутрішній світ маленької людини, її нахили, інтереси, пізнати можливості і сили дитини в різних видах діяльності. Це допоможе виявити ту сферу знань, вид діяльності, до якої найбільше здатна дитина, дасть змогу знайти адекватні методи для розвитку здібностей кожного.

Спостерігаючи за самостійною діяльністю дитини, емоційним ставленням до неї, аналізуючи її результати, вихователь визначає інтереси і здібності кожного вихованця. Запитання дітей, їх об'єднання в певній діяльності, стосунки, судження, суперечки також свідчать про спрямування інтересів і запас знань. Вихователь повинен "розкопати" здібності дитини, бо в типових для дошкільного віку видах діяльності розвиваються такі здібності, які пізніше важко сформувати, а то й неможливо.

Група - це вихідна ланка виявлення і розвитку здібностей та інтересів дитини. Щоб в повній мірі розвивався природній задаток дитини, її здібності до певної діяльності, слід створювати в дитячому садку різноманітні гуртки чи клуби, в яких один день на тиждень займалися б діти відповідно до їх нахилів та інтересів.

Найбільш наочного розвитку здібностей дітей можна досягти в спеціалізованих дитячих установах, де саме природні задатки дітей та інтереси лежали б в основі об'єднання їх в групи. В такі, "елітарні" дошкільні установи для обдарованих дітей доцільно було б залучати до роботи різних спеціалістів - працівників культури, народних умільців і т.д.

Слід відмітити, що формуючи здібності дітей, важливо виховувати й такі якості, як працьовитість, наполегливість, без яких

здібності дитини не тільки не будуть розвиватися, але можуть знівельоватися. На це наголошував вітчизняний психолог М.С.Лейтес, який, вивчаючи дитячу обдарованість, зробив висновок, що нахил до праці в більшості визначає якість досягнень.

Більшість дітей від природи талановиті і здібні. Талановитість кожного розкривається, якщо розбудити в дитині духовну потребу бачити і відчувати прекрасне в усіх видах її діяльності, з'єднувати її працю з різними формами людської насолоди.

Лише йдучи шляхом особистісно-орієнтованого спілкування з дитиною педагоги зможуть досягти справжньої гуманізації мети виховання, створити умови для реалізації дітьми свого природного потенціалу.

М.М.Ченіль

ЗАСАДИ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ В УКРАЇНСЬКІЙ ЕТНОПЕДАГОГІЦІ

Український народ має свій самобутній педагогічний досвід. Він творив свою моральність і будував свою поведінку на засадах християнського гуманізму, доброзичливості щодо інших народів. Цим наше виховання відповідало світлим ідеалам людства, а своїм демократизмом утверджувало повагу до людини.

Виховний досвід народу закріплюється в традиції, що є виявом його історичної пам'яті, його самовизначення та служить оберегом його культури, мови, релігії, звичаїв тощо. Основи людяності закладалися у розповідях про свій рід, предків, про світобудову, про богів, через участь в обрядах, звичаях, на основі міфів і легенд.

В культурно-історичній спадщині кожного народу визначилися свої принципи, підходи, засоби виховання дітей в сім'ї. Відродження національних традицій українців щодо сімейного виховання допоможе створити надійний заслін бездуховності, аморальності, сприятиме формуванню в підростаючого покоління здорових потреб та інтересів. В цьому процесі важливе місце займає відродження традиційного статусу української сім'ї, родини - доброї і благородної традиції підтримувати теплі родинні взаємини, долати сімейні труднощі, неготи, влаштовувати традиційні родинні свята та ін.

Українська національна традиція завжди орієнтувалася на виховання як на розвиток Душі дитини. У народній педагогіці моральні

правила подаються не у вигляді обов'язкових інструкцій, авторитарно, а лише способом підказування, залишаючи за дитиною можливість їх осмислення. Тут глибоко шанувалося природне право дівчат і хлопців спиратися на власну волю і розум. Страх ніколи не був передумовою моральної поведінки дитини. Покарання чи докори за неправильну поведінку часто носили доброзичливий, жартівливий характер /"Як подивився, то всі люди брешуть, одні тільки ми правду не кажемо" та багато інших подібних висловів/.

Виховання душі ґрунтувалося на природовідповідності розвитку дитини. Цю важливу засаду постійно відстоював Г.Сковорода. Він гостро засуджував офіційну педагогіку, яка пригнічувала в людині природні нахили і прагнення. "Все добре, - пише він, - на своєму місці і своєю мірою, і все прекрасне, що чисте, природне, тобто не підроблене".

Велике значення для виховання дівчат має краса оточуючої обстановки. Прагнення підтримати красиве в житті пов'язане з акуратністю, охайністю, чистотою. Продумана естетична діяльність членів сім'ї формує здорові смаки і уподобання в підростаючого покоління.

Естетичне освоєння дійсності, формування емоційної поведінки дитини у великій мірі залежить від нагромадження нею естетичних вражень. Відчуття краси квітки, неба, вечірньої зорі викликають прагнення вносити красу в оточуючу дійсність. Дівчина починає піклуватися про естетичну обстановку, красивий вигляд кімнати, будинку, подвір'я, красу природи.

Для формування емоційного світу дитини /всіх членів сім'ї/ доцільно розвивати такі сімейні традиції, як спільне читання літератури, перегляд телепередач, кінофільмів усіма членами сім'ї та їх обговорення, спільні ігри, в т.ч. інтелектуального характеру, які збагачують духовний світ людини /наприклад, домашні географічні подорожі, історичні вікторини, лінгвістичні змагання і т.д./.

Це дає величезний заряд духовного єднання членів сім'ї, формує здоровий мікроклімат.

Українська громада, церква і сім'я якомсь мірою оберігали і передавали виховні традиції наступним поколінням. Громада, згуртовувачись навколо церкви, виробляла свої правила громадського співжиття, свою мораль, яка ревниво оберігалася громадською думкою. Громада стежила за вихованням молоді, особливо дівчат, гостро засуджувала аморальні вчинки, особливо порушників шлюбної вірності, громадському осуду піддавалися злодії, палії, нещадно каралися конокради.

Неписаний /звичаєвий/ кодекс моралі давнього українського села регулював стосунки між дівчиною і хлопцем. Матріархальна фор-

на суспільного життя, мирний характер праці, тонкість емоцій, природня інтелігентність благонадійно впливали й на форми одруження. В Україні молоді люди, як правило, одружувались за взаємною згодою. Це створювало в родині атмосферу духовності і спонукало подружжя до вірності. В основі одруження лежало почуття симпатії й кохання. Коли до цього ще взяти порівняно високу інтелігентність українця, то стане ясним, що родинне життя в Україні мало в собі багато високих духовних елементів.

Духовне становлення підлітків, як кожної людини, веде до духовного відродження того, що називають "громадською думкою" - фактора сильного, самозахисного. Бо в цьому разі дитина та її родина соромиться поступати інакше, ніж це роблять інші. Ось чому об'єднання сімей - однодумців можна розглядати як потужний фактор виховання і загального впливу на підростаюче покоління.

І.В.Фольварочний

УРАХУВАННЯ СВІТОВОГО ДОСВІДУ МОДЕРНІЗАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

Усвідомлення педагогічною громадськістю необхідності модернізації системи освіти - це не тільки результат незадоволення її сьогодишнім станом, бо однієї констатації існуючих проблем вже недостатньо, а й практична передумова реалізації конкретних шляхів її вдосконалення. Це і спроба проаналізувати досвід зарубіжних реформ у галузі освіти, зробити наукові узагальнення, визначити їх ефективність.

У кожного народу є своя особлива система виховання, яка потребує постійного вдосконалення. Необхідно постійно вивчати досвід свого народу у справі виховання, який ще К.Д.Ушинський називав "дорогоцінною спадщиною для всіх", але в точно тому ж розумінні як і досвід всесвітньої історії, який "належить усім народам".

Важливою умовою модернізації вищої освіти на засадах гуманізації є реальні демократичні перетворення в сфері освітянських реформ. У зв'язку з цим перед державою постає необхідність створити такі демократичні умови, які були б забезпечені всією сукупністю детермінуючих цей розвиток факторів /економічних, матеріально-технічних, кадрових, науково-методичних, організаційно-управлінських/. Гуманістична цінність освіти в нашій молодій державі поки що лише декларується, не підкріплюючись в необхідній

мірі фінансово, матеріально, в правовому, науково-методичному, кадровому плані.

Гуманізація та демократизація освіти неможливі без нового покоління творчих учителів. В якості актуальної постає проблема відбору претендентів на роль педагогічного працівника не тільки при допомозі традиційних екзаменів, які виявляють рівень теоретичної підготовки, а й з точки зору особистісних якостей.

В ідеальному варіанті повинні функціонувати 4 "фільтри": перед початком навчання, перед вибором спеціалізації, при влаштуванні на роботу, при підвищенні кваліфікації.

До числа професійно бажаних особистісних характеристик майбутнього вчителя в першу чергу слід віднести: високий рівень інтелекту, комунікативність, здібність до емпатії, внутрішній контроль, відкритість, вміння слухати, володіти собою.

Можна констатувати, що тестова система відбору педагогічних кадрів, яка не доповнювалась додатковим вивченням індивідуальних особливостей майбутніх педагогів, на практиці /Чернівецький державний університет/ не дала бажаних результатів, показала свою поверховість і неефективність.

І тому треба скористатися з набутого зарубіжного досвіду, пристосовуючи його надбання до наших потреб. Як у нашій країні, так і в багатьох країнах Заходу теоретики і практики освіти наголошують на тому, що для вчителя важлива серйозна психолого-педагогічна підготовка. Вчитель повинен добре знати особливості дитячого віку, розуміти потреби та інтереси підлітків, володіти різноманітними педагогічними прийомами і методами, щоб пробуджувати інтерес до занять, стимулювати розвиток мислення, волі, емоцій учня, підтримувати дисципліну в класі. Ці типові проблеми вирішують шляхом підготовки висококваліфікованого вчителя-майстра, що добре володіє педагогічною технікою. Але в процесі професійної підготовки вчителів різних країн є і своя специфіка.

У педагогічних навчальних закладах США, Англії, Німеччини студенти відвідують курси мікровикладання, моделювання, рольових ігор, під час яких вони практикуються в оволодінні "елементарними" педагогічними вміннями. В зарубіжній педагогічній літературі розроблені класифікації таких вмінь, які включають в себе: вміння задавати питання, керувати дискусією, контролювати роботу класу, здійснювати перевірку знань... Моделювання і рольові ігри відтворюють клас, школу, де студенти виступають в ролі учнів, учителів, керівництва школою. Головним завданням таких занять є навчання студентів приймати адекватні рішення у найбільш складних ситуаціях професійної діяльності.

Особлива увага приділяється розвитку комунікативних вмінь

учителя: спілкуванню, комунікативному впливу, саморегулюванню психічних та емоційних станів. Спеціальні заняття присвячені культурі мови, тренуванню голосу, дикції. Конкретні вміння та навички по організації ефективної комунікації студенти засвоюють на спеціальних семінарах, в процесі дискусій, в роботі над проектами, в групах-тренінгах. Такими є спецсемінари для студентів педагогічних факультетів деяких німецьких університетів /"Спілкування вчителя з учнями", "Аналіз конфліктів", "Стілі виховання"/, американський курс "Засоби спілкування". Майбутніх педагогів вчать методиці використання тестової діагностики, анкетування, складання діаграм, таблиць на основі статистичних даних.

І.І.Тустановська

ЧИТАЦЬКІ ІНТЕРЕСИ УЧНІВ У СИСТЕМІ МОДЕРНІЗАЦІЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ ОСВІТИ В ШКОЛАХ УКРАЇНИ

Гуманізація сучасної школи ставить літературу в ряд важливих дисциплін, які забезпечують гармонічний розвиток особистості, формування покоління молодих людей з новою типом мислення - нестандартним, вільним від схематизму, і в той же час, збагаченням досвідом вдумливого, усвідомленого відношення до дійсності.

Загальна мета літературної освіти у світлі гуманізації - це залучення учнів до багатства вітчизняної і світової художньої літератури; розвиток їх здібностей естетичного сприйняття і оцінки явищ літератури і відображених у ній явищ життя; виховання естетичних смаків і потреб, або, коротко кажучи, через підготовку кваліфікованого читача - до духовно повноцінної особистості.

Володіючи великим емоційним потенціалом, художня література поєднує в собі індивідуально-особисту основу і морально-естетичні цінності нації і людства; вона впливає на читачів, запрошує їх до діалогу, до осмислення художнього тексту, до співтворчості.

Проте, це відбувається тільки в тому випадку, коли у школярів є потреба в читанні, умінні розуміти те, що читають, і коли вони відкриті для морального і емоційного оприйняття.

Дослідження, проведені нами в школах міста Запоріжжя, в яких перевірялась потреба і уміння читати художню літературу, виявили тенденцію втрати читача.

В силу того, що у багатьох школярів не сформований стійкий інтерес до читання і прийому сприйняття художнього тексту, для

них джерелом естетичної інформації є підручник, а головним прийомом навчання - запам'ятовування розповіді вчителя і визначень того ж підручника. Що стосується учнівських творів, то в них рідко зустрічаються вирази особистісної думки щодо прочитаного.

Причина індивідуального відношення до літературних творів з боку учнів у тому, що вони не вписуються в коло їх інтересів, не стикаються з їхнім життям, а вузькість екзистенціальних характеристик побудови, бідність "культурного фонду" не дозволяє їм "дорости" до розуміння творів, які вивчаються. Все це робить читання літератури немотивованим.

Але це тільки одна сторона проблеми, байдужість до уроків літератури породжено і тим, що не завжди враховується мотиваційне забезпечення уроків, тобто потреба учнів у самоутвердженні і самовираженні, в пізнанні, в нових враженнях, естетичній насолоді, в спілкуванні, емоційному контакті, співпраці, взаємопродуктивності, в сопереживанні, ігровій діяльності.

Відсутність нових підходів до інформації, що вивчається, слабка емоційна насиченість уроків, стандартизація аналізу літературних творів приводить до аналогічних результатів.

Радикальні зміни подолання індивідуального відношення до читання художньої літератури може здійснюватися тільки на основі модернізації методик викладання літератури.

Серйозне завдання - стимуляція особистісного сприйняття літератури, коли кожний учень, який зрозумів об'єктивне значення творіння мистецтва, бачить у них не тільки засіб отримання оцінки, а основу для глибоких роздумів і переживань, знаходить у них особистісний смисл для себе.

Актуалізації особистісного смислу при вивченні художніх творів оприяє багато методичних прийомів, які слід ширше використовувати в практиці сучасної школи:

- на принципі незавершеності, дискусійності різних особистісних трактувань образу чи твору може бути побудований урок-диспут;
- зіставлення літератури із сучасними мистецтвами, ознайомлення з інтерпретацією літературного твору в театрі, кіно, на телебаченні зближує письменника з думками і почуттями учнів;
- твори на вільні теми, твори-роздуми проблемного характеру безпосередньо направлені на особистість учня;
- рецензії, анотації на літературний твір і інші види мистецтва відображають особистісну думку учня.

Історико-функціональний підхід до творів, коли художні явища розглядаються під новою кутом зору, пробуджує інтерес учнів до літератури. Цьому оприяє і мотиваційне забезпечення уроків,

різноманітність видів і форм роботи, моделювання комунікативних ситуацій, використання ігрових моментів, оглядова форма викладу.

Треба також врахувати емоційний фон уроку, організацію колективних переживань, які допомагають втіленню в образи літературних героїв.

В.В. Васірук, Б.В. Стасько

ДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ РИТМІКИ І ХОРЕОГРАФІЇ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Сучасний етап розвитку нашої країни націляє на духовне відродження її народу і вимагає перегляду положень та ідей, які десятиріччями нав'язувалися проконуністичною системою і були спрямовані на знищення національної культури українців, поступову загибель їх як самостійної нації. В зв'язку з цим виникає важлива проблема - знайти перехід від неоправданого, згубного в навчанні і вихованні молоді до чіткого визначеного, що вимагає детального вивчення засобів і методів навчання і навчальних дій, які при цьому використовуються. І вирішальна роль в цьому важливому процесі належить загальноосвітнім закладам.

Сьогодні, як ніколи, склалися сприятливі умови для формування соціальної свідомості підростаючого покоління, провідна роль в якому належить предметам мистецького циклу, зокрема, ритміці і хореографії як складовим інтегрованого курсу "Музика і рух" у початковій школі.

Ритміка і хореографія посідають провідне місце в художньо-естетичному вихованні, оскільки вони як невід'ємна частина духовної культури мають власний духовно-естетичний, художній, виховний потенціал.

Музичний розвиток дітей з використанням елементів ритму і танцю здійснюється в сім'ї засобами усної народної творчості - піснями, потішками, жартівками, іграми з піснями та танцями, які сприяють пізнанню джерел мудрості наших предків, виховують любов до рідної землі. Участь дітей в масових обрядових діях формує їх національну свідомість, духовну культуру.

У навчальних закладах ця важлива ланка виховання нівелювалася і заборонялася в колишньому СРСР, що привело до занедбання духовної і культурно-мистецької спадщини нашого народу. Тому відродження її сьогодні через впровадження в навчальний процес

школи - першочергове завдання вчителів.

Вивчення досвіду роботи педагогів-хореографів свідчить про те, що вони не зовсім вдало використовують в процесі навчання фольклорний матеріал, народні звичаї та обряди, народний календар. Все це приводить до безсистемного розпоромення, поверхового ознайомлення з національними традиціями і в кінцевому результаті не дає бажаного ефекту. Це в першу чергу зумовлено відсутністю програми з ритміки і хореографії для початкової школи, а у навчанні переважають інтуїтивно-емпіричні методи, які не забезпечують свідомого засвоєння певних умінь і навичок.

Результати проведених нами експериментів дають можливість зробити висновок, що народні звичаї та обряди засвоюються ґрунтовніше, викликають певний інтерес, формують національну свідомість школярів, коли вони систематизовані за народним календарем, згідно з яким календарна обрядовість класифікується за черговістю природних циклів. В історикоетнографічних дослідженнях природні цикли подаються в наступному порядку - зима, весна, літо, осінь. Це зумовлено тим, що зимовий цикл сприймається як визначальний період на цілий рік, як початок торжества природи. Але, оскільки, в загальноосвітніх закладах навчальний процес розпочинається з приходом осені, вивчення народних звичаїв та обрядів ми починаємо саме з осіннього циклу. Це не порушує хронологію подій, позитивно впливає на їх засвоєння, пізнання історії народу, формує соціальні почуття.

Обрядові дії містять в собі елементи ігрового та імпровізаційного характеру, доступні для виконання як дітям, так і дорослим. Тому, вивчаючи на уроках ритміки і хореографії обрядові ігри та танці, викладач повинен не тільки ставити перед собою завдання розвивати у дітей хореографічні вміння та навички, але і формувати їх національну свідомість, розповідаючи дітям про той чи інший обряд, що супроводжується даною грою чи танцем.

Природний інтерес, що виникає при цьому в дитячому середовищі до національної культури, дає змогу активізувати самостійну діяльність учнів, спрямувавши їх на розвиток глибокого сприйняття усталених звичаїв та обрядів українського народу, його поетичного, музичного, хореографічного мистецтва.

Такий підхід до вивчення з дітьми народного календаря, народних звичаїв та обрядів на уроках і в позаурочний час сприяє формуванню їх духовності, виховує свідоме відношення до національної культури, вчить їх цінувати справжні скарби народного мистецтва.

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ФОЛЬКЛОРИСТИЧНОЇ СПАДЩИНИ І.І.СРЕЗНЕВСЬКОГО В СУЧАСНІЙ НАЦІОНАЛЬНІЙ ШКОЛІ

В умовах сучасності одне з чільних місць відводиться національній спрямованості української освіти. Суть цієї спрямованості полягає у поєднанні освіти з національною історією, традиціями, фольклором. Саме українські народні пісні, думи, прислів'я, приказки, легенди служать невичерпним джерелом знань про національні риси характеру українців, мудрість і благородство наших предків. У дітей виховується любов до рідної землі та до тих людей, які жили і живуть на ній. У зв'язку з цим нам видається доцільним використання фольклорно-історичної збірки "Запорозька старовина", укладачем якої став І.І.Срезневський - відомий російський філолог-славист. Збірка містить багато чудових зразків усної народної творчості давньої України, відомостей з її славної історії та цінну народознавчу інформацію, котру знаходимо в коментарях самого І.І.Срезневського.

Збірка "Запорозька старовина", яка виходила у Харкові упродовж 1833-1838 рр., була результатом полум'яної захопленості І.І.Срезневського українською етнографією, історією, фольклором. Поява збірки була зустрінута з захопленням. Однак поступове ставлення до "Запорозької старовини" ставало негативним, аж до звинувачень у занадто вільному ставленні І.І.Срезневського до вмішених фольклорних творів і навіть у підробці деяких фольклорних текстів збірки. В результаті дослідники втратили інтерес до "Запорозької старовини", і сьогодні вона незаслужено позабута. Сучасна доба дозволяє по-новому розглянути питання автентичності окремих творів збірки, а тому і сама збірка, на наш погляд, може стати в нагоді сучасній школі своїм народознавчим матеріалом.

Використання матеріалів збірки "Запорозька старовина" допоможе вчителю в ознайомленні дітей з українськими народними традиціями, фольклором. На нашу думку, використання матеріалів збірки є доцільним на уроках української мови та читання, народознавства, в позаурочний час.

Нами розроблені та апробовані програмні завдання і вправи з використанням народознавчих матеріалів "Запорозької старовини" І.І.Срезневського на уроках української мови та читання для початкових класів. Використання таких вправ і завдань робить уроки насиченими інформативним матеріалом про національні традиції українців. Робота над текстами про історичне минуле, укладеними на

основі матеріалів збірки, знайомить учнів з одним із етапів історії України, а також стимулює розвиток мовлення учнів, які складають розповіді, описи, висловлюють міркування з приводу того чи іншого моменту або факту, описуваного у запропонованому тексті чи вправі.

Велику послугу у розвитку мовлення школярів надає лексична робота на уроці. З цієї точки зору нам видається доцільним введення в навчальний процес посібника "Козацький словничок", укладеного нами для учнів початкової школи. Такий енциклопедично-лінгвістичний словник містить додаткове джерело інформації про українську козацьчину. Водночас він є засобом ознайомлення з лексичним складом мови, закріплення орфографічних правил, заохочення дітей до елементарної лексикографічної діяльності.

Методична технологія використання фольклористичної спадщини І.І.Срезневського є ефективною як у межах початкового навчання, так і в ланці середньої освіти.

Т.Я. Майборода

УКРАЇНСЬКІ НАРОДНІ ОБРЯДИ ТА ЇХ РОЛЬ У ФОРМУВАННІ МОРАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТЬОГО ВЧИТЕЛЯ

Важливим завданням педагогіки сьогодні є проблема формування особистості вчителя як носія духовності, моральності, національної гідності та культури рідного народу. Формуючи майбутнього вчителя, треба пам'ятати, що оновлена національна школа потребує від нього глибоких знань історії, культури українського народу, вміння підготувати підростаюче покоління духовно багатим до життя. А це в значній мірі залежить від формування національної свідомості, виховання загальнолюдських і національних моральних якостей.

Формування свідомості особистості впродовж століть проходило у зв'язку з усвідомленням себе як частини свого народу. Найпершими джерелами цього багатогранного процесу були народна творчість, традиції, звичаї, обряди.

Без використання народних джерел неможливо виховувати ні справжню людину - патріота, ні хорошого вчителя. Можливість вивчити основи народної педагогіки, познайомитись з рознайттям форм, методів, засобів, які використовувалися нашим народом для формування в людині загальнолюдських і національних моральних

цінностей, дав курс "Етнопедагогіка", який був запропонований студентам. На заняттях студенти виявили зацікавленість щодо форм, методів і засобів народного виховання. Особлива увага на практичних заняттях, за бажанням студентів, була спрямована на українські народні обряди, як носії духовності та моральності. Найбільш глибокому проникненню майбутніх учителів до сутності обрядів, їх особливостей, функцій, їх виховної ролі сприяє не тільки вивчення, а й практичне відтворення цілісних обрядових дійств. Це дає змогу усвідомити їх моральні норми поведінки, знання, життєві цінності, що розкриваються через обрядові дії, музично - хореографічні, поетичні епізоди. Образно - художня форма обрядів впливає на моральну свідомість людини краще, а ніж заскорузлі формули клятв, кодексів, забезпечує комплексний вплив на психічну сферу особистості, сприяє як моральному, так і розумовому, естетичному, трудовому вихованню. Крім того, колективні обрядові дійства дають змогу виробити навички художньої діяльності, сформувати організаторські здібності, відчуття задоволення від особистого "виходу на люди", та успіху від участі в колективній праці. Зрозуміло, що народні обряди не можна вважати єдиним універсальним засобом виховання моральності людини, але їм відводиться значна роль у цій справі. В ході опрацювання курсу "Етнопедагогіки" був проведений констатуючий експеримент, під час якого передбачалось з'ясувати роль обрядів у моральному вихованні людини. Окрім анкетування, використовувалися методи бесіди, спостереження. Студентам було запропоновано дати відповіді на такі запитання анкети: Які народні обряди Ви знаєте досконало, аби ознайомити з ними учнів? Які якості особистості можуть формуватися засобами народних обрядів? Зазначте, в якій мірі народні обряди несуть в собі морально - духовний потенціал і мають виховне значення /за десятибальною шкалою/? Які функції виконують народні обряди? Вкажіть на джерела одержання відомостей про традиційну обрядовість. Перше запитання дало змогу визначити реальні знання і навички студентів та їх можливості в ознайомленні учнів з українськими народними обрядами. Результати показали, що 100 відсотків відповідей студентів мають часткові, неповні знання. Більшість з них розуміє важливість і актуальність досліджуваної проблеми, але 70 відсотків респондентів знають добре лише обряди Щедрування, Колядування, деякі весільні обряди. 20 відсотків з них, крім зазначених, назвали обряди свят Івана Купала, Василя, лише 10 відсотків опитаних знають окремі обряди Народни, свят Андрія та Катерини. На друге запитання студенти дали поширені повні відповіді, що підтверджує необхідність використання у виховному процесі цих засобів. На думку студентів, обря-

ди впливають на формування культурного рівня людини, прилучають до національних традицій, дають можливість відчутти приналежність до національної культури, рідної мови, виховують національну гідність. Студенти назвали основні якості, які можуть формуватися засобами обрядів: любов до України, повага до старших, батьків, любов, доброта /90 відс./. Окремі студенти виділили ще й такі якості як милосердя, ширість, оптимізм, чесність, благородність, чуйність, співчуття, сердечність.

Отже, підсумовуючи, слід зауважити, що проблема формування моральних цінностей засобами народних обрядів потребує глибокого і серйозного розгляду як у теорії, так і на практиці. Майбутній вчитель, вихователь знайде в них багатий, цінний матеріал.

Л.М.Коваль

РОЗВИТОК ЗДІБНОСТЕЙ ТА ІНТЕРЕСІВ ДІТЕЙ ЗАСОБАМИ РИТМІКИ І ХОРЕОГРАФІЇ

В умовах відродження національної освіти і культури необхідне докорінне реформування виховання, спрямоване на максимальний розвиток здібностей та інтересів дітей, що є одним із завдань загальноосвітньої школи у вихованні всебічно розвинутого і національно свідомого громадянина. Для виконання цього завдання вводяться в навчання такі предмети як народознавство, ритміка і хореографія в молодших класах. Ці предмети мають сприяти гуманізації особистості учнів, максимальному розвитку здібностей та інтересів.

На заняттях з ритміки і хореографії в учнів розвиваються:

- чуття ритму, за допомогою використання музичного матеріалу зі змінним ритмічним рисунком;
 - вмільсть узгоджувати рухи з характером музики, ритмічно і виразно рухатися, грати в музичні ігри, водити хороводи;
 - хореографічні навички та звички;
 - самочутність у пошукові засобів виразності.
- Учитель у своїй підготовці має досягти:
- репродуктивного рівня, тобто оволодіти і практично показати як виконати дане завдання;
 - адаптивного рівня, тобто при підборі відповідного завдання вміти зважати на вікові та індивідуальні особливості дітей, їх рівень підготовки та інтерес;
 - локально-моделюючого рівня, тобто вміти конструювати еле-

менти хореографічного розвитку;

- системно-моделюючого рівня, тобто моделювати практичну роботу з елементами дослідницької, формувати в учнів систему знань, умінь і навичок з опором на попередньо сформовані знання і уміння, що в сукупності сприятимуть музично-ритмічному вихованню дітей.

Особливе місце займає розвиток дитячої творчості в шкільному віці. Дитяча творчість - це потреба дитячої душі, якій необхідно давати можливість проявлятися. Учитель покликаний розвивати закладені в дитину природою задатки до виконавської діяльності.

Використання дитячої літератури на заняттях з ритміки і хореографії допомагає дітям відтворювати в уяві відповідні образи. Книжка відкриває перед дитиною цікавий і багатий свят дійсного та казкового життя, закріплює і уточнює її знання, поступово збагачує новими уявленнями і поняттями. Доступні дітям твори допомагають розвивати здібності та проявляти інтерес до більш складних процесів людської діяльності.

Одноразово справжній художній твір справляє на дітей великий виховний вплив. Слухаючи його, дитина проймається настроєм героїв, стає ніби учасником подій. Література допомагає виховувати у дітей певне ставлення до людей, їхніх вчинків, сприяє вихованню почуття любові до рідного краю, природи, формує такі позитивні якості, як чесність, правдивість, скромність, чуйність.

За допомогою дитячих творів на заняттях з ритміки і хореографії забезпечується естетична обізнаність і вихованість. Яскраві образи людей, поетичні картини природи викликають почуття прекрасного. Учні відчують музику, логічність порівнянь епітетів і метафор, легко запам'ятовують народні пісні, казки, оповідання і з задоволенням їх відтворюють в музично-ритмічних вправах та рухах, що дає можливість формувати фізичну досконалість, високу духовність, моральну чистоту.

На заняттях з ритміки і хореографії важливе місце в розвитку здібностей та інтересів дітей займає гра. Для дітей гра в молодшому шкільному віці є важливим засобом всебічного розвитку і становлення як особистості. За допомогою гри в школярів проявляється інтерес до конкретної дії, розвиваються такі важливі якості, як бажання перемогти, колективна підтримка, чесність, сила волі, кмітливість, повага до суперника. В грі дитина відчуває себе розкутою, але одноразово і організованою, зібраною, дисциплінованою, зосередженою, вона не відчуває втоми, інколи переносить біль, який з звичайної ситуації не змогла б перенести. Гра школярам допомагає в вивченні інших предметів. На заняттях з ритміки і хореографії школярі знайомляться з рисунком танцю, де будують

різні геометричні фігури, утворюють букви та слова.

Ігри допомагають в розвитку навичок слухати і відтворювати музику, розуміти відтінки музичного супроводу. Поступово музичний супровід відтворюється в поєднанні з грою, а після в танцювальних рухах, де діти дають волю своїй творчій фантазії і уяві. Музичні ігри переростають в прекрасне відтворення дитячої душі, їхнього світогляду, дарують дітям красу людського геніального виступу, породженого самою природою і людськими почуттями.

В цілому ігри дітям дають великий заряд енергії для подальшої діяльності і всебічного розвитку. Тому заняття з ритміки і хореографії бажано закінчувати цікавою, водночас навчальною грою. Це той метод, де прояв інтересу та розвиток здібностей дітей набуває свого найвищого рівня.

О.В.Хруц

ЕТНІЗАЦІЯ ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ ЯК ОДИН ІЗ ОСНОВНИХ ПРИНЦИПІВ НАЦІОНАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ

"Життя не жде: воно кличе нас до роботи, і доля, щастя нашого народу залежить від того, як ми переведемо в життя дороге велике гасло - вільна національна школа для виховання вільної, свідомої, душою нації" /Софія Русова/.

Ми озголовили цю публікацію словами Софії Русової саме тому, що сьогодні, оволодіваючи раніше закритими документами і фактами, все більше переконуємось в тім, що в Україні історично складалася своя національна система виховання, яка максимально враховує етнічні особливості народів, що населяють нашу державу. Дуже, свідомо і вільна нація може сформуватись лише тоді, коли у виховному процесі зважатимуть на національні риси і самобутність українського народу.

В "Концепції національного виховання", схваленій Всеукраїнською педагогічною радою працівників освіти 30 червня 1994 р. серед таких історико-традиційних принципів виховання як природовідповідність /Я.А.Коменський/, народність /К.Д.Ушинський, Г.І.Вашенко/, культуровідповідність /Ф.А.Дістервег/ зустрічаємо новий принцип - етнізації виховного процесу. Автори даної класифікації принципів національного виховання в своєму трактуванні принципу етнізації широко використовують дані етнічної психології. В їх розумінні цей принцип "передбачає надання широких можливостей представникам усіх етносів для пізнання своєї історії, традицій, звичаїв, мови, культури, формування власної національної гідності".

/"Концепція національного виховання". Освіта від 26 жовтня 1994 р. С.5/. В самому визначенні суті етнізації виховного процесу, у формуванні його функції, яка, на думку авторів" полягає в "наповненні виховання національним змістом", кінцевою метою є постановка психологічної проблеми - формування самосвідомості громадянина України. Це стосується представників усіх народів, що населяють нашу державу.

Принцип етнізації передбачає "створення можливостей всім дітям навчатися у рідній школі, виховувати національну свідомість, відчуття етнічної причетності до свого народу". Все це явища і поняття психологічні. Національна ідея - духовний феномен, який легше збагнути через аналіз витоків - етнічну психологію. Сьогодні цьому сприяють твори з етнопсихології В.Яніва, О.Кульчицького, М.Лопатського, І.Гончаренка, М.Шлемкевича, С.Ярмуса, Б.Клина та багатьох інших, які в умовах далекого зарубіжжя піклувались про розквіт української душі. Їх дорібок становить сьогодні основу відродження і розвитку сучасної української етнічної психології.

Зведення етнізації до основоположного принципу національного виховання це не чергова декларація. Ми розуміємо його як ефективний засіб відродження української нації, як надійний шлях до виховання в молоді таких психологічних феноменів як почуття національної гідності і гордості, формування негативної установки до поняття меншовартості українців у порівнянні з іншими народами. Дотримання у виховній роботі аналізованого принципу сприятиме формуванню в громадян України таких особистісних рис характеру, як національної самосвідомості, розвиненої духовності, історичної пам'яті, моральної, художньо-естетичної, трудової і екологічної культури. Досягнення цього ідеалу можливе в умовах дійсно незалежної, суверенної держави, яка охопить національні права всіх громадян України.

1. Довідка про авторів	3
2. М.Г.СТЕЛЬМАХОВИЧ. Українознавча едукрація в національній школі	5
3. В.В.МОСКАЛЕНКО, В.Т.ШИВА. Деякі умови трансформації соціальних ідеалів	6
4. О.О.ЛЮБАР. Вплив шкільництва Київської України-Русі на становлення духовності українського народу	8
5. М.І.ПРИХОДЬКО, М.АБДУЛНАСЕР. Козацька педагогіка як феномен української традиційної етнопедогогіки	10
6. І.О.ПАРПАЛЕЙ. Гуманітаризація освіти в медичних закладах як основа національного виховання медичної еліти України ХХІ сторіччя	12
7. Д.Т.ФЕДОРЕНКО. Роль першоукраїнських монастирських шкіл у розбудові національної освіти	14
8. В.Т.СЕРГЕЄВ, С.В.АКИШЕВ. Народна педагогіка України - невичерпне джерело для сучасної педагогічної науки	16
9. В.В.ТКАЧ. Розвиток естетично-творчих здібностей студентів у процесі вивчення української етнопедогогіки	18
10. Б.М.СТУПАРИК. Ідея "націоналізації школи" в українській педагогіці	20
11. Н.В.АРТЕМОВИЧ. Основні ідеї національної етнопедогогіки у відбудові української школи	22
12. В.О.ВАСЮТИНСЬКИЙ. Про деякі особливості політичного світогляду української молоді	24
13. В.І.НЕЧЕТ. Методологічні засади модернізації системи середньої освіти в Україні	26
14. Д.І.ПЕНІШКЕВИЧ, Д.І.СТРУННИКОВА, І.С.ПРОКОП. Пошукова робота студентів з історії педагогіки Буковини - складова фахового становлення особистості	28
15. Г.Ф.ГРІНЧЕНКО, В.Д.ПАВЛЕНКО. Формування пізнавальних інтересів учнів початкової школи засобами народної педагогіки	30
16. П.С.АНДРУШКІВ. Формування духовної культури учнівської молоді на основі народних традицій та звичаїв, обрядів	32
17. О.С.КОВТКО. Гуманістичне виховання як напрямок модернізації системи освіти в Україні	34
18. Д.І.СТРУННИКОВА, М.І.КОМІСАРИК. Гуманізація навчально-виховного процесу в дошкільній установі - важлива умова творчого самовияву кожної дитини	36
19. М.М.ЧЕПІЛЬ. Засади сімейного виховання в українській етнопедогогіці	38
20. І.В.ФОЛЬВАРОЧНИЙ. Урахування світового досвіду модернізації педагогічної освіти	40
21. І.І.ТУСТАНОВСЬКА. Читацькі інтереси учнів у системі модернізації літературної освіти в школах України	42
22. В.Ю.ВАСІРУК, Б.В.СТАСЬКО. До проблеми формування національної культури школярів на уроках ритміки і хореографії в початковій школі	44
23. О.В.ТКАЧУК. Деякі аспекти використання фольклористичної спадщини І.І.Срезневського в сучасній національній школі	46
24. Г.Я.МАЙБОРОДА. Українські народні обряди та їх роль у формуванні моральних цінностей особистості майбутнього вчителя	47
25. П.М.КОВАЛЬ. Розвиток здібностей та інтересів дітей засобами ритміки і хореографії	49
26. О.В.ХРУЩ. Етнізація виховного процесу як один із основних принципів національного виховання	51

НБ ПНУС

627614

НБ ПНУС

627614

*Видавництво "Плай"
Прикарпатського університету
ім. Василя Стефаника*

*Художньо-технічний редактор
Комп'ютерна верстка*

*Василь Гизюк
Володимир Гавриляк*

Здано до набору 02.11.94. Підписано до друку 20.12.94
Формат А-4. Папір офсетний №1. Гарнітура "Ксеро".
Друк RISOGRAPH-4900. Ум. др. арк. 3,72 Факт. др. арк. 3,58
Тираж 40 Зам. 3

*Віддруковано в друкарні видавництва "Плай"
284000, м. Івано-Франківськ, вул. Мевченка, 57*